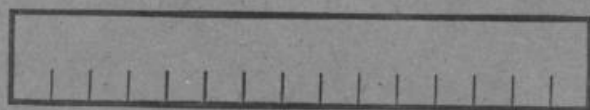


gyűjtő, kézir. fondit  
gyűjtő ideje:

Tartalma: 16 ottlaci névből  
(m. 50000 névvel)



Terjedeleme: 24 lap + 10 alsó rész

Töredéki mutató: 50000 név

Közzététel: xxxiii. 5.

Leltárolás; 2001.



HUNGARIAN NATIONAL LIBRARY

## AZ OTTHON MŰVÉSZETE

### A falusi lakosság otthonai

Parasztságunk több évszázados történetének lényeges kérdése az, hogyan, milyen körülmények között élt, milyen otthon teremtett magának. A parasztszaládok életének fontos eseményei hol zajlottak, hol tartotta értékeit, hol pihent, hol ült össze a család fontos alkalmakon, hol tartotta ünnepeit, hol szórakozott a téli sötét estéken akár közös munkák végzése közben is. Mi képezte azt a helyet, amelyhez tartoztak, ahova visszavisszatértek.

Egy népművészeti kötet bútorokról szóló fejezete nemcsak a fontosabb, technikai megoldásaiban jelentős díszített lakberendezési tárgyakat kell hogy ismertesse, leírja. Egész tárgyi együtteseket érdemes szemrevételeznie, amelyek egy térben léteztek, kiegészítették és feltételezték, részben meghatározták egymást. Ezek egyike, másika díszesebb, hangsúlyosabb, mások egyszerűbbek, de mégis az egészet szolgálják. A nem díszített, de már természetes anyagában is tetszetős, formájában arányos, kidolgozásában igényes tárgyakról elmondható, hogy bennük is megvalósulhatott a használat és szépség összhangja. A szoba jellegét meghatározó, hangsúlyos helyre tett nagyobb bútorokat sok más apró fa-, textil-, kerámia-, üveg-, bádög-, drótból, vasból való tárgy egészítette ki. Ezek anyagának, formájának, díszítésének szintén jelentőséget tulajdonítottak. A tárgye-  
 gyüttesek, s a hozzájuk fűződő hagyományok, szokások, gyakorlatok, képzetek testesítették meg az otthon fogalmát a bennük élő emberek közösségében.

A falun élő lakosság használati tárgyait, köztük a lakás berendezését különböző technikai felkészültségű emberek készítették. Ha a bútorféleségeket nézzük, a jelentősebb fontosabb darabokat kézművestől rendelték meg: asztalostól padot, széket, ágyat, asztalt, rengőpadot, bölcst, táltartó fogast, törölközőtartót stb. Olykor un. parasztács, esztergályos, bognár, faragómolnár is megfelelő színvonalú munkákkal látta el a falusi otthonokat. De készítettek famunkában járatosabb parasztok is egyes tárgyakat pl. székesek fonott ülőkéjű bútorokat, fekvőhelyet, vagy maga a gazda vagy egyik családtag is kisszéket, járókát, kanáltartót, gyerekforgót, sőtartót. A parasztporták fontos helyisége volt a „faragó” vagy „vasas kamra”, ahol a famunkához való faanyagot, a faragó- vagy „szíószek”-et és más szerszámokat tartották. Módosabb család a rangját mutató reprezentációs jellegű bútorait, bútor együttesét lehetőleg képzett szakembertől rendelte meg, a szegényebbek csak a fontosabb darabokat, ha egyáltalán tehették. A többi maguk és olcsóbban dolgozó háziparosok állították elő. Ügyesebb parasztember mindent el tudott készíteni, ha nem is olyan színvonalon, mint a kézművesek. A bútorok és más tárgyak készítői és használói közötti ismeretség, kapcsolat növelte a tárgy belső értékét, megbecsülését, személyesebbé tette. Az édesapa, aki maga faragta gyermekeinek a bölcst, ezzel szívesen eldicsekedett, vagy a fiatal házas férfi, aki maga kellett, hogy a nagyobb bútorokat is elkészítse, mert menyasszonya csak ládát kapott hozományba, büszkén emlékezett erre a munkájára. A jegyesének mángorlót, mosófát vagy kisszéket faragó legény általában díszítette, feliratozta is ajándékát. Somogy erdőségeiből megfelelő fákat találtak a fontosabb berendezési tárgyak előállításához. Bútor nemcsak a szobába került, hanem konyhába, kamrába, istállóba, szőlőhegyi pince szobájába is. Az új, a korszerűnek tekinthető rangosabb bútorral azt a szobát rendezték be mindig, ahol a vendégeket is fogadták, és a család életének fontosabb eseményei zajlottak. A többi helyiségebe inkább a házilag barkácsolt, vagy korábban igényesnek számító, de már értékét veszített darabok jutottak.

A paraszti otthonok jelentősebb, vagy kevésbé fontos bútorainak sajátosságait, történeti előzményeit ismerve meg kell állapítani, hogy egyetlen otthon tárgyait nemcsak különböző felkészültségű emberek készíthették, hanem azt is, hogy az egyes darabok formája, technikája, díszítése rendkívül különböző korszakok örökségei: a nyeregtetős, az ókori rómaiak szarkofágjának formáját őrző ácsolt ládán keresztül a gótikus, reneszánsz, barokk, rokokó, klasszicista formákat és díszeket őrző vagy idéző darabokig. Mégis egyetlen lakótérben harmóniában éltek e különböző korokból eredő technikai kivitelű, szerkezetű és díszítési stílusokat őrző tárgyak egymással. A sarokpados szobaelrendezés magyaroknál, (1. ábra) horvátoknál (2. ábra) németeknél is helyel-közzel a XIX. század végéig, egyes helyeken kissé tovább is fennmaradt. Ez a rendszer a középkor folyamán meggyökeresedhetett Somogyban is a „szemeskályhá”-val, ácsolt ládával, nagyméretű asztallal, deszkahátú székekkel valamint egy vagy két ágy elhelyezésével. Ezt bizonyítják XV-XVI. századi adatok, amelyek szerint nagy értékű abroszokat raboltak el somogyi parasztszaládoktól, mint erre később visszatérek. (SZABÓ I., 1969. 221. ZÁVODSZKY L., 1922. 389-391, 394-395.) A paraszti lakáskultúra tekintetében változott az a szemlélet, amely a beszerzendő, elkészítendő fontosabb bútorokkal kapcsolatos. A XVIII. század végéig a módosabbak arra törekedtek, hogy időtálló anyagokból, színvonalas kivitelezésű bútorokat vegyenek használatba, míg később erőteljesebben kezdtek érvényesülni a gyorsabb divatváltozások a kevésbé időtálló darabok javára is. (BENDA GY., 1989. 133-161.) Somogy megye magyarjai, horvátjai bútorzatukban országos viszonylatban erősen hagyományörzőnek bizonyultak, különösképpen a megye déli felében élő zseliciek és belső-somogyiak. Emellett törekedtek az igényes kivitelű, tartós darabok beszerzésére. A betelepült módosabb illetve kedvezőbb jogi helyzetű és emellett dohánytermelése miatt gazdasági előnyökre szert tevő német csoportok - akik a kék alapszínű festett bútorzatot igényelték - gyorsabban követték lakáskultúrájukban a polgárosultabb igényeket, (előbb építettek két szobás házakat, az első szoba neve „die Faderstup”, a hátsó

„Hinderstup” magyaroknál „tisztá szoba”, illetve „hátsó vagy lakószoba”), előbb gyökeresedtek meg náluk a különféle szekrényfélék, bútorzatuk formájában, díszítésében a XVIII. század végén, XIX. század elején előbb követték az európai divatváltozásokat, mint a magyarok, horvátok. De különbség adódott a megye északkeleti felében és a déli és nyugati felében élő lakosok hagyományokhoz való ragaszkodásában is.

#### A paraszti lakáskultúra kutatása

A somogyi paraszti lakáskultúra vizsgálatát nagy mértékben akadályozza, hogy nincsenek a XIX. századot megelőző időszakból paraszti használatának tekinthető évszámok darabok. Egy igen műves kivitelű, támláján egyszerű intarziás, 1798-as évszámot viselő, barokkos körvonalú szék Osztópánból került elő, de nem tudni annakidején kinek készítették, mindenesetre nem nemesnek, mert hiányzik róla a Ns betűjelzés. (3. ábra) A magyarországi paraszti lakáskultúrája iránti érdeklődés szörványosan a reformkor idején kezdődött a népszokások és a színes népviseletek felfedezésével, amelyek ábrázolása során esetenként lakásrészletek is megjelentek. Szerencsére a hazai tudósítók szemben a külföldi utazók jobban elcsodálózkodtak azon, miként él a magyar parasztság, nemcsak leírták tapasztalataikat, de olykor rajzokat is közöltek szoba-, konyha-, kocsma-berendezésekről. Közülük Richard Bright adatai a legjelentősebbek a Somogy megyére, nevezetesen a taranyi uradalmi alkalmazott szobájára vonatkozóan: „*a ház, amilyen szegényes volt, annyira ragyogott a tisztaságtól. Bútor kevés volt benne, de az ágy magasra volt rakva ágyneművel, amelyet éjszakára a gyerekek számára leteregtettek. Az egyszerű szövőszék, amelyen az asszony éppen durva vásznat szőtt és a homorú csempéből rakott magyar kemence majdnem megtöltötte a szobát*”. Rajzot is közölt a Balaton felvidéki konyháról is. (1815. 59.44.) Apáti Kiss Sámuel jegyezte meg, hogy Somogyban a jobbágyok mennyire igénytelenül laktak, a nagycsaládok egyetlen szobában zsúfolódtak össze éjszakára. De ez a szerző a bútorok leírásáig már nem jutott el (1822.3). A szomszédos Baranyáról 1842-ben Munkácsy Dániel tudósított, hogy ott az ormánysági Böközben cifra virágokkal himzett sarokpad, szék és láda van a paraszti szobáiban. (1842.568) Hölbling Miksa pedig a Pécsvárad környéki katolikus magyarok puhafa ágját és a szintén ágyként szolgáló „*földbe vert cöveken álló cserény*”-ét illetve szintén cöveken nyugvó asztalát is megemlíttette (1845.69-70). Somogyi paraszti bútorzatáról még a megye monográfiáirója sem adott elégséges leírást 1857-ben.

Így jóformán a millenniumi kiállítás csökölyi szobájának ismertetéséig e témáról nem is találunk említésre méltót. Utóbbiról Jankó János már szükséztől, de pontos összefoglalót adott két sarokpaddal, két tálassal, egy asztallal, két ágyval egy sublóttal és ládával, ruhásrúddal, fogással, két-három faragott hátú székekkel. (1897. 11-22.). Viszont nem sokkal ezután a Balaton melléki lakosság lakáskultúráját végre részletesebben vizsgálta, (erre vonatkozó adatait később idézem), jöhet az északi és déli part különbözőségeit, a változás kérdéseit éppen e téma kapcsán alig érintette. (1902.206-213.) Hamarosan több dolgozat szolgált az ezt követő években adalékokkal. A Pusztaszemesről szóló munka megállapította, hogy az idegenforgalom hatására megváltoztatták a bútorikat a parasztiok, fényezett bútorokat vesznek a nyaralóknak, lecserélik a régi kályhákat, a tornyos ágyakat és dunna helyett paplant adnak a vendégeknek, a régi cseréptálok helyett aranykeretes képeket akasztanak a falra, de Kossuth Lajos és Rudolf trónörökös portréja mellett még a szentképeket is meghagyták a falon (GYULAY K., 1911. 15-16.). Csökölyből viszont a régies lakásbelső helyi szökincseről lehet olvasni. (NAGY J., 1910) Malonyay Dezső két népművészeti kötete (III.1911. IV.1912.) képanyagával, a hozzájuk fűzött megjegyzésekkel kiegészítette az addig ismerteket. Egy hiteles csökölyi szobát is közölt színes aquarellről. (Id. a kályháról szóló fejezet 1. ábráját). Ezenkívül mind a deszkahátas székek széles választékával, mind festett díszű ládákkal, szekrényekkel, polcokkal kápráztatta el az olvasókat. Ezekhez hasonló felismerhetők a később múzeumokba is került együttesekben akár magyar, akár német községek anyagából. Jöhet ebben az időben a szerzők még a bútorok, főként a székek díszítését főként a pásztoroknak tulajdonították, a hatalmas pásztorművészeti anyag maga is szolgált tanulsággal, pl. a faragásokon az 1880-as évektől ábrázolt kecskelábú és más asztalokat, (4. ábra) székeket még senki sem hasonlított össze. Bár e mulatójelenetek ábrázolásánál nem a szoba, hanem inkább a kocsmá, konyha, alkalmi mulatóhelyek asztalait vehették mintául. K. Csilléry Klára nagyon fontosnak tartja Gróh Istvánnak a Malonyay Dezső szerkesztette népművészeti sorozat V. kötetben írt megjegyzését, hogy az ácsolt ládáknak kell a magyar bútor elejét keresni (1906. 271-3), jöhet a palóc szuszékokkal kapcsolatos ez a megjegyzés, a somogyi és baranyai még archaikusabb formát és díszítést őrző „*szökrönyök*” szintén fontos következtetésekre adhatnak lehetőséget történelmi kérdésekben. A Néprajzi Múzeum bútorgyűjteményének feldolgozásával kapcsolatos tudományos alapvetések Bátty Zsigmond, Viski Károly, Cs. Sebestyén Károly tanulmányai sokat tisztáztak, de ezek külön a dél-dunántúli, közte a somogyi bútorok kérdéseivel alig vagy csak érintőlegesen foglalkoztak. Mivel a somogyi magyaroknál a menyasszonyi ládákon kívül virágzott bútorokat alig használtak, s a XX. századra az utóbbiakból kevés maradt fenn, nem vizsgálták hosszú ideig a somogyi asztalosmunkákat, asztalosok gyártotta bútorokat.

A két világháború között Gönczi Ferenc jelentős számú bútort gyűjtött a kaposvári Múzeumnak, kiállításokon szerepeltetett zselici, csökölyi magyar és ecsenyi német szobaberendezéseket. Sajnos a tárgyak egy része a sok költözésnek és a háborús károknak köszönhetően már nincs meg. Értékes munkát végzett ugyanó a gyermekekkel kapcsolatos alkalmi, házi készítésű és a tanult mesterekkel készített bútorok feldolgozásával, (1937. 3.-312.) a bútorok használatának helyszínen történő lefényképezésével. Utóbbi feladatot elsősorban Gönyey Ébner Sándor végezte el, aki maga is foglalkozott a somogyi lakáskultúra adatainak, tárgyainak

feltárásával és megörökítésével. Külön kiemelendő Gönczinek az a törekvése, hogy kékre festett alapszínű német bútorokat is beszerzett, de részben a Dráva menti horvátok szobái sem maradtak ki a vizsgálatból. (5.6.ábra) Viski Károlynak a Magyarság Néprajzában megjelent, a parasztbútorokról szóló összefoglalóját nem egészítette ki a somogyi bútorokról szóló kiegészítés. (1941. 117-154.)

A somogyi pásztorfaragások technikáiról, motívumaitól és számos vonatkozásáról sokan, sokfélélt kutattak és tártak fel, de a tanult, fával dolgozó mesterek technikai kérdései sajnos kimaradtak a kutatók érdeklődési köréből Gönczi Ferencet követően is. Azok az asztalosok, akik még foglalkoztak festett, virágozott puhafa vagy festetlen, de szépen kimunkált keményfa bútorok készítésével, már kihaltak a két világháború között és ezek közül senkinek a munkásságát sem dolgozták fel sem néprajzosok, sem önkéntes gyűjtők. A Dráva menti horvátok ácsolt ládáinak készítői az 1950-es években még fellelhetők voltak, róluk valamivel többet tudunk. Részletesebb adatokat azokról a háziiparosokról, fűrő-faragó parasztemberekől sikerült gyűjteni, akik többek között bútorok készítésével is foglalkoztak szerte a megyében, de leginkább a Zselicben (GÖNYEY ÉBNER S., 1933. 89-110.) és Belső-Somogy déli felében. Az 1950-es években Takáts Gyula pinceberendezések beszerzése közben tuskó-, zombékszékeket, asztalszékeket és más pinceszobabeli bútorokat, világítóeszközöket is szállított be a Rippl-Rónai Múzeumba. A Magyar Néprajzi Atlasz adatainak feltárásával megindult egy koncentráltabb áttekintés a megye parasztságának hagyományos bútorairól is. A kérdőpontok írója, Csilléry Klára több ízben számolt be a Néprajzi Értesítő hasábjain olyan tárgyak múzeumba történő beszállításáról, amelyeknek a népi lakáskultúra, vagy a magyar bútor történet szempontjából jelentősége van. Alkalmat talált még e gyűjtési beszámoló keretében is arra, hogy a paraszti lakáskultúra jeles darabjait elhelyezze az európai fejlődés különböző fázisaiban, illetve rámutasson az egyes bútorok és formák eredetkérdéseire, alakulásának periódusaira. Ezt folytatta a Néprajzi Lexikon szócikkeiben, értekezéseiben, feldolgozásaiban az 1950-es évek elejétől kezdve mind a Magyar Néprajz Kézművészeti (1991. 482-533) mind az Életmód (1997. 327-416) kötetében adott, addigi életművét is összefoglaló tanulmányaiban. A legtöbb készítményt azok kapták tőle, akik egy-egy jellegzetes festett és virágozott bútor készítő központ feldolgozásához fogtak, akik a vallási élet tárgyaival foglalkoztak, és azok, akik tájházak, szabadtéri múzeumok berendezése kapcsán nem kerülhettek el a lakáskultúra vizsgálatát.

A Magyar Néprajzi Atlasz somogyi kutatásaival kapcsolatosan vettem meg Kálmáncsáról, Kutasról - többek között bútorokat is - a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumnak 1964-66-ban. Ettől az időtől kezdve sok olyan kisebb (fogasok, kanáltartók, polcok, törölközőtartók, állószék, jártató) bútorfélélt sikerült felderítenem, amilyeneket később már nehéz volt beszerezni a műgyűjtők miatt. De bekerültek ácsolt és asztalos ládák, székek, padok, bölcsők is és a bútorok használatára vonatkozó - a korábbi gyűjtéseknél lényegesen részletesebb - adatok is. Az önkéntes gyűjtők közül többen magas színvonalon dolgozták fel községük lakáskultúrájára vonatkozóan mindazt, amit a visszaemlékezésekből ki lehetett deríteni, ezekből meg is jelent néhány munka (SIMON J. 1975.77-89. MIKE GY. 1975.90-94. GAÁL NAGY GNÉ 1972.60-69.). A somogyi paraszti lakáskultúra koncentrált gyűjtése és feldolgozása a szabadtéri gyűjtemények (Szenna pl. 7.8. ábra, Szentendre) és Somogy megyei tájházak létrehozásával kapcsolatosan történt az 1970-es évek végétől kezdődően. E munkálat hiányossága, hogy elsősorban csak azokra a falvakra, körzetekre és múltjukra terjedt ki a gyűjtő- és feldolgozó munka, ahonnan a lakóház származott (Zselic, Belső-Somogy déli fele, Zamárdi pl. 52. ábra, Buzsák pl. 22. ábra). Az is hiányosságként róható fel, hogy az 1920 utáni, s főként az 1950 után lakáskultúra alakulással keveset foglalkoztunk, bár Kerecsényi Edit Csurgóval kapcsolatos dolgozata éppen e korszakról ír e téma kapcsán (1980.13-60.). Magával a bútorkészítés és díszítés, festés munkamenetével, technikájával, díszítésmódjuknak kérdéseivel az ő dolgozata is adós maradt. A berendezett szabadtéri múzeumi egységek lakóházbelsőinek elkészültével az 1980-as évektől kezdődően jelentek meg leírások, majd történeti adatok feltárásával feldolgozások is. (KNÉZY J., 1979.399-411) Ebben az időben örvendetesen megszorodtak a vagyonelettárolók, szerződéseket, pereket közlő kiadványok a török hódoltság idejéből, (TÍMÁR GY., 1989.1-184. URBARIA ET...1981. 6.sz.) de főként a XVIII-XIX. századból. (B. NAGY E., 1978.87-100. BENDA GY., 1978.401.) A XVI-XVIII századi leltárak alapján a dél-dunántúli köznemesi bútor és a XVIII-XIX. századi jobbágybútor adatainak, fennmaradt darabjainak összehasonlítása a somogyi parasztbútor történeti vizsgálatainak további lépését jelentette. (KNÉZY J., 1992. 153-164.) Részben somogyi adatokat dolgozott fel Zentai Tünde is a földön alvás, s az alkalmi ágyféleségek történetének feltárásával (1998. 159-194).

#### Tároló bútorok

##### Ládafélélt

A tároló bútorok közül a legrégebbi és különösen a parasztságnál évszázadokon keresztül egyeduralgó bútor a láda, mely az ókori, közel-keleti civilizációkban alakult ki, bár pontos kezdetei nem ismertek. A múlt századig nem jutott el maradéktalanul Európa minden részére, hasonló a helyzet Afrikával és Ázsiával is. Az ókori Európa a római birodalom kiterjedése idején az egyszerűbb szerkesztésmódú ácsolt ládákat vette át, amelyeknél háromszög keresztmetszetű deszkákat alkalmaztak és építettek egymásba. Tőlük került a barbár népekhez. Ezek a bútorok a javak tárolásán kívül még koporsóként is szolgáltak. A ládák megjelenését megelőzően és részben később is tömlők, zsákok, kosarak, dobozok, cserép- és kőedények is szolgáltak tárolásra. Az állandó lakóépületek kialakulásakor többek között étel, edény tartálékolására is használták a lakóhelyiségen

belüli gödröket, melyekre a régészek a koraközépkorból számos adatot hoztak. Somogyban a kemence szája elé vajt és fa tárolására szolgáló gödörre a Balaton mellékén még emlékeztek a XIX. század végén, (JANKÓ J., 1902. 211.) a Nagyberek falvaiban pedig arról beszéltek, hogy a füstös konyhákban a polcok, ládák, majd szekrények megjelenése előtt a legszükségesebb edényeket, az előkészített élelmiszert deszkával letakart gödörben tartották. (HOSS J. kézirat RRMA NA 970)

A fatörzsből kivájt ún. vályuládát a magyarok feltehetően még a honfoglalást megelőzően megismerkedhettek, valószínű ezt jelölték az ótörök eredetű „*koporsó*” szóval. Bizonyára a legrangosabbak használták esetleg vas veretekkel, zárrakkal is felszerelve. A XVI-XVII. századi várleltárakban szereplő „*vasalt*” ládák között szép számmal fordulhattak elő vályuládák, amelyekben fegyvert, lőport, vas szerszámokat tartottak. (TÍMÁR GY., 1989. 138-141.) Hogy a somogyi köznépnél, fontos ruhatároló szerephez jutott volna, arra - mint máshonnan sem - nincs adat. A fatörzsből kivájt, égetéssel mélyített „*bodon*” hajók, álló helyzetű tárolók, mérő- és más munkaeszközök szerepét viszont számos XVIII-XX. századig fennmaradt tárgy bizonyítja, (méhkas, mozsár, só-, hájtartó, mozsár, fél-, egész másfél stb. pozsonyi mérők) éppúgy, mint kéregből való gabona-, dió, aszalt gyümölcs és más élelmiszertárolók. Feltételezhető, hogy korábban ezekben mást pl. ruhát is tároltak. (pl. KERESÉNYI E., 1980. 48-52.)

#### Az ácsolt láda

Az ácstechnikával készített bútorféleségek között a legkiemelkedőbb, legszebb reprezentációs darab az ácsolt láda, melynek díszesebb példányai a XV-XVI. században még nemes lányoknak is hozományként szolgáltak, míg a jobbágyleányok helyenként még az 1830-40-es években is ezt kapták férjhez menetelükkor. Díszítetlen kisebb-nagyobb méretű példányaiban szemes gabonát, lisztet és más élelmiszert tároltak, ennek neve „*hombár*”. (Ez a név nem a formára, hanem a benne tárolt gabonafélére utal, mivel így nevezték a gabonátároló épületek, hordót, vermet, sőt még fonott tartóedényt is). A ruhatároló ácsolt láda dél-dunántúli s így somogyi elnevezése is a „*szekrény*”, „*szökröny*”, „*szökrény*” a latin *scrinium* szóból ered. (A somogyi ő-ző népcsoportok a megye zselici, Belső-Somogy déli felében és Kaposvár környékén helyezkedtek el, e részeken ejtették szökrönynek. Nagyjából Igal és Marcali vonalától északra és nyugatra eltűnt az ő-zés, e vidékeken a szekrény szó volt kiejtés volt ismert). Az ácsolt ládák készítői nem céhes mesterek voltak, csak kisárutermelők, illetve e munkára szakosodott háziiparosok. Mégis e fűrészt nélkül baltával, „*toporral*” hasogatott, finomított bútorkészítésében nagy gyakorlatra tettek szert, a díszítést művészi színvonalon végezték. Somogyban ácsokként emlegették a XX. században e bútorféle gyártóit, így a Dráva mentén a horvátok, ahol még az 1940-es években is készítettek ácsolt ládát és a zselici magyarok is, ahol a nagyon szegény családoknál a XX. század elején sem került ki a lakószobából ez a bútordarab. (Szennából hármat is sikerült megszerezni közülük a kaposvári Múzeum számára). A somogyiak ácsnak nevezték a házépítésben segédkező, díszes fejfákat gyártó, de mesterlevéllel nem rendelkező parasztembereket is. Jóllehet a közhiedelem szerint e megyében elsősorban tölgyesek alkotják a legfontosabb erdőket, a Josephinische Aufnahme szöveges leírás sokféle emleget bükkösöket is, különösen a nyugat-somogyi helységek határában. (DOBAI A., 1983. 89-161), tehát helyben is rendelkezésre állt a megfelelő nyersanyag.

K. Csilléry Klára első somogyi paraszti ládaadatát Merse faluból idézi 1389-ből. Az 1513. évi Somogy megyei Dencs község lakóival elkövetett hatalmaskodások során e község fazekasainak ácsolt ládát („*scrinium*”) is feltörték. (RADVÁNSZKY B., - ZÁVODSZKY L., 1909. 533. K. CSILLÉRY K., 1991. 502.) A török idők várleltáraiban az ott katonáskodók szállásain és a tároló helyeken általában egyszerű bútortartó állt rendelkezésre, legfeljebb a kapitány szobájába került divatosabb berendezés. Általános volt az ácsolt ládák szerepe a XVI-XVII. században ezeken a helyeken. A szűkszavú leírások nem sokat sejtetnek, a Dél-Dunántúlon mindenestre a „*szekrény*”, „*zeökrény*” stb. szavakkal ácsolt ládát jelöltek, mert már „*láda*” szóval jelzett bútordarabokkal is találkozunk. Így a szigetvári vár leltárában 1546-65 között több „*szekrény*” és „*fa szekrény*” is előfordult (TÍMÁR GY., 1989. 138-140.) A zalaegerszegi vár és major leltárában csak „*kenyeres zeökrin*” fordult elő a sok láda mellett. (MOL U et C E 156 fasc. 50. 24.sz). Az egykor fejedelmek, majd főnemesek, majd egyszerű köznemesek leánykájának hozományát képező egy vagy két ácsolt láda mellett a XIV. században már asztalos készítette másikat is megjelent, 1393-ból idéz K. Csilléry Klára köznemesi családnál „*Jadulát*” (1991. 501.) A XVIII. században a köznemesek háztartásában már valószínűleg csak a kamrába szorultak az ácsolt ládák. Bagódi Andrásnak a Zala megyei Lakon fennmaradt vagyona számbavételekor csak a kamrában találtak két rossz „*szökrönyt*” és egy jobb minőségűt a pajta szérűjén. A jobbágyparaszti használatba átkerült ácsolt menyasszonyládák a tárolandó készletek és a rendelkezésre álló helyiség méretének megfelelően arányosan megkisebbedtek, ehhez alkalmazkodott díszítésmódjuk is. (TARJÁN G., 1979. 251-53.) Mindenesetre a baranyai és somogyi „*szökröny*”-ök a leghívebben ragaszkodtak formájukban és díszítésükben a középkori hagyományokhoz. A kaposvári Múzeum gyűjteményében lévő 14 ácsolt láda a Zselicet (pontosabban Szennát) és Belső-Somogy déli felét képviseli, magyar és horvát falvakat is. A XIX. század első feléből való paraszti leltárak pontosan megkülönböztetik még a szobában lévő, menyasszonyi ládaként szolgáló ácsolt bútort „*szökrönyt*” és a gabona illetve liszt tárolására való „*hombár*”-t, amely lehetett ácsolt láda, ácsolással készített rekeszték, de hordó is. Két *hombár* szerepelt 1841-ben egy és negyed szessziós attalai testvérpár és 1847-ben három *fa hombár* az öszödi alsó Boda Péter egész telkes jobbágy kamrájában.

(SML XI. 603. Mernyei uradalom, Orphanalia) Takács Lajos 1845-ből éppen a mernyei uradalom irataiból tett közzé egy szerződést, amelyet Gaál József „hombáros”-sal kötöttek mindenféle faeszköz készítésére. (TAKÁCS L., 1975. 375-376.)

A fennmaradt magyarországi ácsolt menyasszonyi ládák között a Baranyai és Somogy megyében használatosak sajátos formát őriztek meg. Többségében bükkfából állították elő ezeket, mert ezt szebben lehetett díszíteni finom vékony hornyolásokkal, ritkábban alkalmaztak tölgyfát. Bükkfát a Mecsek északi oldalán is találtak. A somogyi ácsok valószínűleg import fából is dolgoztak, a Dráván szállították a Muraközéből, Stájerországból. A tölgyből való darabok főként a Dráva menti horvátoknál és valószínűleg más szláv eredetű csoportoknál készültek pl. a vend népi Taranyban, (10.ábra) ilyen egy kisméretű, a mesteri gyakorlatot nélkülöző láda. Ennek a formája annyiban tér el a többi somogyiétól, hogy hiányzik a nyeregretető lenti négy sarkán a tenyérszerű felálló pecek. A díszítését vastag hornyolással végezték, a hátát kivéve mintázták az egész felületét. A láda tetejét lefele futó háromszögek díszítik szabálytalanul, ez utánozza - csak gyengébb kivitelben - a hasonló mintájú, szabályosabban hornyolt Dráva menti és a Dráván túli horvát szökrönyök („skrinja”) mintázatát. (DOMACINOVIC, V., 1977.) A két tartóoszlopra hálózatosan lefutó négyszögeket rótták, a láda elülső oldalára felül egy szélesebb ívekből és háromszögekből álló, lejjebb négy keskenyebb háromszögsorokból összetett díszsort helyeztek el. A szigetvári piac volt a fa nyersanyagok és fából készült tárgyak legfőbb beszerzési helyei Dél-Somogyban. Az 1850-es évek helypénzjegyzékei szerint „szekrényesek” is árusították itt kocsiról készítményeiket. (SML IV. 1.a.) Babócsa és Bolhó falvakban használt „skrinják” bükkfából való változatainak tetején és oldalán vastag, mély hornyolású, V-alakban lefutó hálózat képez díszet (11.ábra). Bolhón az ácsnak tartott Kolicz Mihály (+1940) készített utoljára ácsolt ládát és de faszegekkel rögzített ágyat is. Az itteni horvátok úgy mondták, hogy a XX. században ácsok és asztalosok készítették az ácsolt ládákat, csak az asztalosok jobban megkérték az árát. Babócsától keletre a Dráva mellett más fontos ácsolt ládakészítő központok lehettek a XIX. század elején Somogy és Baranya határán - a paraszti vallomások szerint - többek között a horvát népi Felsőszentmártonban és Potonyban. Ezt bizonyítják azok remekművei, bükkfából való, feketére festett mintás, különlegesen igényesen kivitelezett darabok Baranyából és Dél-Somogyból, amelyek közül még évszámok is előfordulnak, vásárolták magyarok is, horvátok is. E tároló bútorok minden szerkezeti elemén más kompozíció van. Fontos készítőközpontként emlegették Belső-Somogyban Nagybajomot és Somogysárdot. Nagybajom ácsmesterei vagy paraszttáncosai híresek voltak tornácoszlopok és fejfák faragásáról is.

Baranyában került elő a legrégebbi 1819-es évszámú ácsolt láda és több későbbi datált darab is, a legutóbbi 1855-ből. Az itteni ládák kivitelezéséről K. Csilléry Klára azt állapította meg, hogy mestereik „mindig vastag fatörzseket (40-60 cm átmérőjűt) választottak. Egy ládaoldal elkészítéséhez így két szál deszka elegendő, a tetőhöz is csak három kell...anyagmegtakarítás végett a készítéshez általában csak két tőkét kezdenek meg és ezáltal a ládák különböző alkatrészeihez csak kétféle hosszúságú deszkát használnak. Az egyikből a hosszabb a másikkól a rövidebb oldal deszkái készülnek. Mindkettőhöz körülbelül egy-egy fél toke szükséges.” (K. CSILLÉRY K., 1951. 236.) A sarokpillérek lent lábban folytatódtak. A dél-dunántúli szökrönyök nyeregretetős fedelűek, mint a háztető, ennek négy sarkán egy-egy felálló fogóbütykük van. A forma abból az időből származik, amikor a tároló bútor és a koporsó egyféle formájú volt, ahogy ezt római kori szarkofágok és ábrázolások bizonyítják. A nyeregretető nem a technikából adódott, inkább hiedelem alapja lehetett (a halott háza). A XIX. század első felében Somogy megye északkeleti felét kivéve a nyugati, déli vidékeken (Nagyberek, Kisberek, Marcali környéke, Rinya mente, Sziget-vidék, Csurgó környéke és a Dráva mente falvaiban) még az ácsolt láda, mint menyasszony hozomány fontos szerepet játszott, de már megkezdődött az asztalos ládák térhódítása is. Minden népcsoportnál a csúcsos tetejű, szarkofág alakú típus volt divatban, a lapos tetejű nem ismert. A díszített darabok között ritkán fordultak elő festetlenek, de a barna alapon fekete, kékes fekete festésűek általánosan elterjedtek. A somogyi magyaroktól fennmaradt legtöbb ácsolt láda ilyen. Évszámmal - eddigi ismereteink szerint - csak egy 1838-ból való (9.ábra RRM 79.20.1), egykor Darányban, a Jakab család által használt ácsolt láda rendelkezik, amelynek oldalán az általános mértanias, fekete és barna színekben pompázó díszítőmotívumokon kívül ritka minta, egy nagyon művesen formált szív szerepel, amely harmonikusan illeszkedik a kompozícióba. E lánának a hátoldalát kivéve minden része díszített, a két keskenyebbik oldala négyzethálósan, a teteje rozettasorokkal, a két tartóoszlopán rozmaringszerűen felálló mértanias levelekkel. Az elülső oldalát alul-felül keskeny íves-fogazásos minta szegi, melyben a fekete és barna minták váltakoznak, a felső deszkán négy rozetta van, az alsó rész szélén egy-egy rozetta között az évszámot kettéosztja a díszesen kiképzett szív. Ez a remekművi darab rokon azokkal az évszámok, de számos évszám nélküli ácsolt ládával, amelyek Baranyából ismertek. (TARJÁN G., 1989.251-165) Ezek közül a legtöbben van valami egyéni jel az első oldalon vagy annak közepén. Bizonyára mindegyiket megrendelésre készítették. Más ládákon a díszítések vagy csak háromszöges és négyszöges kompozíciókból álltak, de a fő oldalakon, a tetőn és az első lapon szintén fekete festésűek. Keresztény vallási vonatkozású szimbólumok ismeretlenek a somogyi és baranyai darabokon, mint általában a dunántúliakon. (K. CSILLÉRY K., 1997. 44.) A Lakócsa és környéki, hagyományait tovább őrző horvát falvakban az ácsolt láda még az 1950-es években is megtalálható volt a lakószobákban, majd a padláson tárolták benne ruhafélét. E régiesebb típusok azonosak voltak szinte a

magyarokéval, de a későbbiek alapszíne vörös lett a XIX. század vége felé, ezt párosították fekete és más festéssel is. A változás akkor látható leginkább, mikor egymás mellett állt a korábbi, mértéktartóbb színű és tarkábbra készített, újabb darab, mint a Drávamúzeum kiállításán. (12. ábra) Egy Potonyban használt, elmondás szerint 1880-ban készített „skrinya” előlapján a (NM 70.184.1.) fölünyes rajzú két madár ábrája a korabeli pásztorfaragásokéra emlékeztet és a horvát ládákon szokásos két szín a vöröses alapra festett fekete mellett hangsúlyosan sárgával is színezett. K.Csilléry Klára Hodó József és köre pásztorfaragásaival rokonítja. (1973.118-9) Véssett kettős szarvas díszíti a Déri Múzeumnak a Baranya megyei Markóczi szökrönyét. (K.CSILLÉRY K., 1972. 6. képe)

Az 1840-50-es években jelentős számban datálással útra bocsátott asztalos készítette menyasszonyi ládák az ácsolt tárolók hanyatlásának folyamatát jelzik Somogynak déli hagyományörzőbb vidékein is, így a Zselicben, a Nagy és Kisberekben, Belső-Somogy déli felében.

Az asztalos készítette láda

A láda legkorábbi 1513. évi említéskor ácsolt tárolók „*scrinium*”-ok mellett szerepeltek másféle ládák „*Jadula*”-k is a dencsi fazekasok lakta falu népét ért - már idézett - hatalmaskodási per során (RADVÁNSZKY B., -ZÁVODSZKY L., 1909. 533.). A rablók feltörték a ládákat és elvitték tartalmukat, többek között pénzt is. K. Csilléry Klára szerint a köznemességet már a XIV. században elérhették a ládák „*Jadulák*”, eleinte iratok, értéktárgyak, ékszerek, pénz tárolására szolgált náluk és megfelelő zárral látták el. (CSILLÉRY K., 1997. 353) Ezt a példát követhették eleinte a gazdagabb falusi kézművesek és jobbágyok is, legalábbis pénzüik tartására szerezhették be ládikáikat. A török hódoltság ideje alatt a várak bútorzatában nagyon fontos szerep jutott az ácsolt tároló eszközök között az asztalosok által készített ládáknek is. A fent említett szigetvári leltárakban (1545-65 között) több golyótartó és élelmiszeres láda is előfordult. 1587-ben Zalaegerszegen „*tejtartó*” és más ládákat írtak össze. (KNÉZY J. 1992.153-54). A XVII.-XVIII. században már a módosabb köznemeseknél a fennálló szekrények, pohárszékek és almáriumok között régeinek tűnhettek a ládafélék, mint a Zala megyei Bagol András hagyatékában Lakon a szobában „*öreg láda*” azaz nagy méretű is akadt a módosabb tároló bútorok között (MOL UC 94/38.). A kisméretű, zárral felszerelt pénzes ládikák XVIII. században a módosabb jobbágyok, uradalmi alkalmazottak körében már elterjedtek. A csurgói úriszéki iratok szerint a pénzes ládikát a kamrában tartották, ahol többnyire aludtak is, esetenként a szőlőhegyi pincében is elrejtették a gazdák ilyet. Egy 1756-ban folyt per szerint a láda kulcsát készítő Marczin cigány cimboráinak is készített egy kulcsot, akikkel kiraboltatta a gazda pénzét. Az aratóknak 1770-ben Csurgón kenyeret sütő asszony pénzét az uraság pandúrja lopta ki, feltörve kamráját és benne lévő ládját (MOL P 235 Gersei-Petheő-Festetics cs. 137.sz. csurgói uradalom. Acta juris gladii et criminalia)

A XVIII. századi árjegyzékek a ládáknek széles választékáról tanúskodnak. 1759-ben „*egy singes (60 cm), egy réfes (77 cm) ládát... öreg lábas és pillangós ládát*” áraztak pléh és forgó vasak nélkül (SML IV.1.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1759-1814). Az öreg kitétel itt is nagyméretűt jelent: A somogyi népnyelv pillangós ládáról nem beszél, a visszaemlékezések leginkább a „*menyasszony- vagy mönyasszony- és tulipános ládát*” tartották számon, bár volt ládája a parasztgazdának, a cselédnek, pászornak, halásznak, iparos mesternek, legénynek is. (A halászok ládáira rendszerint halat festettek, a barcsi német halászok ládjának kék volt az alapszíne). Bár ezeket nem virágozták, de készíthették igényesen, díszesen, vasalásokkal, díszes zárral. A külső-somogyi paraszti hagyatékokban a XIX. század elején már szép számmal találunk ládákat. Bátor László hajdú halálakor Mernyén 1813-ban háztartásában csak egy ácsolt azaz „*ótska szökrény*” fordult elő és „*három ótska láda*”, mint saját tulajdona. Az életben maradt második feleség magával vihette a hozományát képező egyetlen bútort egy „*keményfa ládát*”. (SML XI. 603.) Ezen a vidéken, mint a későbbiekben kiderül már almárium, sublót, pohárszék is került a módosabb gazdák szobáiba ezekben az években. Dél-Somogyban a paraszti hagyatékokban az asztalos készített ládák szintén megtalálhatók a XIX. század elején a paraszti hagyatékában. 1805-ben már a drávaszentesi kanásznak is szerepelt láda az összeírt javai között. (MOL P 623. IV.30. C. 243 cs.) Ugyanakkor a menyasszonyoknak még az 1830-40-es években is ácsolt ládát adtak hozományba a Zselicben illetve Belső-Somogy déli felében.

A XIX. századi tárgyi emlékek szerint az ácsolt és az asztalos technikájú láda váltása az 1840-es évektől felgyorsult az utóbbi vidékeken. Az északkeleti területeken (Külső-Somogy, Kapos mente) és a városok környékén (Kaposvár, Kanizsa) módosabbaknál jóval előbb megindult ez a folyamat. Az 1838-as évszámmal jelzett darányi ácsolt ládára már a festett ládák évszámai miatt kerülhetett dátum. A csak virágozott menyasszonyi ládákon nagyjából 1830-40-es évektől sorra jelentek meg az évszámok. Az 1880-as évek végétől már szórványosabban került sor a ládák datálására, de még 1914-ből is ismert évszámos mégpedig német láda. Ugyan átfestés alkalmából írták át vele a régi dátumot. A komáromi műhelyekből idekerült ládákon, melyek vésett és festett díszűek és az egész megye területén megtalálhatók, szintén az 1830-as évektől kezdődően tűnnek fel évszámok. Az egyik legkorábbi dátumú darab a kaposvári múzeum anyagában e csoportból 1834-ből való, kék alapszínű darab, már nem a legrégebb komáromi ládák típusát képviseli (Kazsok RRM 73.57.1.), vésett dísz a finoman festett leginkább fehér színű virág együttest szegletesen keretezi felül három oldalról. Ezek a ládák már mind szétterülő virágkompozíciókkal díszítettek, a legrégebbieken sokszirmú tulipán vagy kehelyszerűen szétterülő vésett és festett levelekkel, a láda alapszíne kék, szürkés-kék, mint egy Pátrón használt 1856-os

évszámú láda (KERECSENYI E., 1980.,39.). Hasonlót látni egy szilvásszentmártoni szobában a szemeskályha mellett 1931-ben. (EF 64 1960) és ismert Szentáról is. Utóbbi előlapján a két vésett keret csak alul tulipánvonalú, ezt alul, felül mértanias rácskozás keretezi, középen festett virágok díszítik (TGYM68.57.1-2.). Egy igen finom festéssel díszített - a Tolna megyei Szakcsón, majd 1865 után Somogyban Bedegen magyar család által használt - sötétkék alapszínű komáromi lánán köralakú a vésett keret, ennek közepét tölti ki a vázából kinövő tulipános-leveles csokor. (RRM 70.9.11.) Divatosak voltak a barna alapszínű komáromi menyasszonyládák is Külső-Somogy és Kapos mente magyarjainál. Egy attalai láda barna alapszínű, barokkos vonalú vésett tulipánszirmai képeznek keretet, ennek közepe (13.ábra) meleg színekkel virágzott. Barnás alapszínű az a Zamárdiból előkerült 1844-es dátumú komáromi láda, melynek előlapján a két virágkompozíciót rokokó, klasszicizáló stílusú vésett keret fogja össze felül. (RRM 73.35. 273) Ehhez hasonló a fent említett kazsoki egy Veszprém megyéből előkerült, 1827-ből való, Isten bárányát ábrázoló juhászláda elejének faragott keretdíszé (CSILLÉRY K., 1997. 53.)

Egy alul fiókkal megtöltött, Zamárdiban használt, valószínű helyi mester remekművű ladjának alapszíne barna, de a virágkompozícióké fehér, keretezésük kék, lecsapott sarkaik vörösek. A ládarész előlapjának két központi virágdíszé egy tőből kinövő tulipános, gyöngyvirágos, rózsás, kék, vörös, zöld festésű, precízen elkészített kompozíció, a reneszánsz előképekre emlékeztet éppúgy, mint a két szegletes kazetta között és két oldalán lévő virágminták. A ráírt évszám szerint 1838-ban készült, de a fiók hozzászerkesztése és díszítés későbbi, elnagyoltabb és nincs igazán összehangolva a felette lévő ladaéval (14. ábra) A megye déli, nyugati felében 1840-80 között csökölyi asztalosoknak tulajdonított, csak paraszti használatú és kizárólag festett díszű ládák szerepeltek jelentős számban Buzsákon éppúgy, mint Kisbajomban vagy Csurgónagymartonban, de a Zala megyei Kiskomáromban is. (utóbbira ld. MALONYAY D., 1912.XXXVI.1.) Ezekon különösen az első évtizedekben nagyon gyakori az évszám az 1835-56-as években. Egy Csurgónagymartonban szegény családnál 1943-ig a szobában használt, 1848-as évszámú példánya e típusnak (TGYM 52.209.1.1-2) mutatja, hogy a faerezetet utánozó festés „flóderozás” már e ládák virágzása idején milyen divatos volt. Ennek mind a tetejét, elejét szélesen csíkozott, vékony sárga, hullámvonalas alapfestés fedi. Előlapján kettős sima keretben két nagy sötétkék alapszínű négyzetben szimmetrikusan rajzolt virágcsokor van a zöld, sárga és piros szín árnyalataiban, a kontúrozás világossárga és fehér. A meghatározó minta két-két nagyobb piros rózsza, amelyek belsejében körsorok vannak. A rózsákat fent és alul sok apró ötszirmú virág keretezi vagy sárga középpel és piros szirmokkal vagy középpel és sárga szirmokkal. A rózsák feletti két hosszú levél apró fehér pontozásokkal van körülvéve. A két mező között a flóderozással azonos színű alapon ferde tengelyű, lendületes, csigavonalban visszahajló aljú leveles ág van felső sarkában piros rózsával, a lenti sárga alapszínű csikban az évszám három rózsza és egy-egy rozmarinág között helyezkedik el. (KERECSENYI E., 1980.18.43. TGYM 52.209.1.1-2). Szinte ugyanilyen az 1841-es évszámú nagykorpádi, (RRM 77.23.5), 1853-ból való buzsaíki (RRM F 16 612) és az 1858-as évszámú csökölyi láda (15.ábra) azzal a különbséggel, hogy a flóderozás vastag leveles keretként veszi körül a virágkompozíciókat, melyeknek csak egyes kerete van, de ugyanazon kéz munkájának látszanak. Ezt a széles körben elterjedt díszítésmódot az 1860-as években másfélék váltják fel, mint később erre visszatérek.

Sajátos ládafestési stílust alakítottak ki a külső-somogyi és dél-somogyi német falvaknak dolgozó asztalosok az 1860-as évekig, részben később is érezhető volt ennek hatása. Elszakadva a komáromi ládák hagyományától, faragott, vésett dísz nemigen alkalmaztak Kék alapszínűre festették a nagyobb bútorokat és virágozták, de megtartották a láda elején a két kazettaszerű elosztású díszítést, amelynek alapszínes vagy fehér vagy vörös volt és keretezést is adtak nekik. Híresek voltak a bonnyai, somogyszili, nágocsi és döröcskei német asztalosok. Egy eredetileg 1858-ban Barbara Dörnernek festett, majd 1914-ben másnak átfestett kék alapszínű német lánán látható, hogy a finomabb színű és vonalvezetésű, feszesebb kompozíciójú, fehér alapszínre felvitt olaszorsós-tulipános, bimbós kazettát mennyivel silányabb, tarkább virágkosár váltotta fel egész széles kerettel (16.ábra) Minél közelebb voltak a somogyi német falvak a Tolna megyeiekhez, annyival dúsabbra fordult a XIX. század utolsó harmadától kezdve a virágozás, sőt még a két díszített mező közé és szélére esztergályozott, félbevágott léceket is szegeztek, mint egy 1892-es évszámmal jelzett ecsenyi darabon. (RRM 3624) A dél-somogyi németek többnyire megmaradtak a hagyományosabb, a reneszánsz vagy kora barokk előképekre emlékeztető virágozásnál. Ők is kék alapszínűt alkalmaztak, de a virágkompozíció többnyire vörös esetleg fehér alapszínen tulipános, leveles, aránylag szigorúan szerkesztett motívumokból állt. (17.ábra) Ezek kerültek rá az ágyakra, bölcsoókra is.

Kisebb ládakészítő központ volt Csurgó is jelentős számú asztalosával. E vidéken a paraszti visszaemlékezések szerint az 1840-es években hagyták el a „püpostetejű szökrönyök” használatát és tértek át a festett, „tulipános”, asztalos „tislér” készített menyasszonyládák vételére. Fellelhetők voltak itt a komáromi ládák, a csökölyi asztalosoknak tulajdonítható, fent leírt 1840-50-es évek stílusát képviselő darabok is és mások. Az 1860-as évektől viszont már egész Dél-Somogyban olyan ládákat készítettek, amelyek festésénél az asztalosok nem alkalmaztak a láda alapszínétől eltérő alapozást a virágozás alá, nem keretezték kazettaszerűen a virágkompozíciót, hanem egyszerűen az alapszínre - mely többnyire fekete vagy sötétbarna - terítették szét a virágcsokrot a korábbi feszes szerkesztés nélkül, játékosan lazán vagy éppen zsúfoltan, a kevés szint általában



nagyobb tarkaság váltotta fel, a két kompozíció csaknem összeért, közéjük és a szélekre nem került elválasztó virág. A csökölyieknek tulajdonított ládák virágozása az 1850-es évek végétől egyenest a barnás alapszínre került, a virágkompozíció még elég kötött. Egy 1856-os évszámú, Rinyakovácsiban használt láda (RRM 79.15.1) két reneszánsz ízü egy-többől kinövő virágcsokra közé még odafestették kissé elrajzolva a fentebb ismertetett ládák közepén lévő a csigavonalú díszét, amely aszimmetrikus vonalával játékosá teszi ezt a szerkesztésmódot is. Később két karikaszerű virágfüzérkeretben helyezték el az egy-többől kinövő egy-egy virágcsokrot, de középre is álló virágcsokor került. A rózsák, tulipánok és pontokból keretezett nagyobb és apróbb zöld levelek könnyedebb elhelyezése harmóniát sugároz, és bizonyos fokig a hagyományos elemek kedvelését is, mint a Néprajzi Múzeum 1868-as évszámú ládáján is. (NL V. 1981. 468.). Más darabokon a középső virágcsokor elmarad és a két szélső virágkompozíció összeér és még jobban szétterül a láda falán. Ilyen díszítésű egy Lábodról származó „babásláda” is (RRM 3105). Egy 1884-ben megrendelt csökölyi láda már jelentősen eltér az előbbiektől, alul fiókkal szerkesztették egybe, de a virágozást egységesen tervezték meg sötét alapon szinte csak egy színnel vörös tulipánokkal hálózatosan terítették be. (16. ábra). Ebben az időben a flóderozást továbbra is szívesen alkalmazták, jól mutatott fekete alapszínen, mint erre több Csurgóról származó láda tanúskodik, a ládák a sublótók hatására magasabbak lettek. Ha csak álfiókot alkalmaztak „sublatláda” volt a neve. A csurgóiak mellett az un „muraközi” horvát asztalosoknál is szívesen rendeltek meg, vagy szereztek be tőlük vásárokon a dél-nyugat somogyi falvak lakói díszes ládákat. Ezek alacsonyabbak voltak, díszítésükben a világoskék alap világoszöld alapozással váltakozott, s a virágos igen színes mintákat tömötten, vastag ecsetvonásokkal vitték fel. (KERECSENYI E., 1980.16.).

A menyasszonyládák helye vagy a sarokpadok végén, főként az utcai ablak alatt, vagy ha elfért, a két ágy között volt. Kerülhetett láda a kályha előtti falrészhez is, attól függően, hány asszony élt a háznál. Amint fiókos, vagy kétajtós alacsonyabb szekrény került a családba, ez jutott a fő helyre az utcai ablakok közé vagy az ágyak közé és erre kerültek a család becses dísz tárgyai, tálaló edényei stb. (21. ábra)

A hivatalos iratokat tartó ládák között a legváltozatosabbak a céheké voltak. Ezek inkább a felsőbb társadalmi rétegek bútordívatját annak díszítésmódjával, bár akadtak köztük a korábbi hagyományhoz jobban ragaszkodók is. (ld. a „Táj, ember, népcsoportok történet” című fejezet ábráit). Ezek vasalása, bonyolult zárszerkezete sem került át a menyasszonyi ládákra. Közelebb álltak a paraszti ízléshez a falusi közösségek előjáróinak kezelésében lévő ládák, ezek között is többféle fordult elő. A pogányszentpéteri 1934-38 között még használt bírói láda, eredetileg utazóládanak készülhetett felfelé szélesedő két, keskenyebbik oldalával, gondosan díszített vasalásával és zárszerkezetével. (RRM 67.26.10.)

#### Szekrény

Somogyban a magas, asztalos készítette szekrény, ruhásszekrény neve az alacsonyabb ácsolt szökröny miatt „fennálló szekrény” vagy csak „fennálló”, „fönnálló” néhol „ómárium” is (pl. Törökoppány) a XX. századi visszaemlékezések szerint. Korábbi időszakban, mikor az almárium szó fejezte ki az újabb, divatosabb ruhatárolót, a magas szekrényt „fennálló almárium”-ként (1847-ben Mernyén paraszti hagyatékban) is emlegették (SML XI.603. Mernyei urad. Orphanalia).

A XVIII. századi adatokban még valószínű, hogy az „almárium” szóval jelezték a magas, kétajtós szekrényt is többek között: 1759-ben „egy rusás almárium két ajtóra pártozatokra festve...” 7 forint volt szemben egy nagyméretű ládával, amely 3 forint. (SML IV.1.a. Protocolla congregationum) A reform korban az iparosoknál már szinte általánosak e magas szekrények. A német parasztek körében ebben az időben a magas, festett, díszített, kétajtós ruhásszekrények sajátos kivirágzásának lehetünk szemtanúi. Módos menyasszonyi évszámú szekrényt kapott hozományként. Előfordult barna alapszínen virágzott díszű, fent trapézormú szekrény is, mint Bizén és Igalban (MNL IV. 625.), a Néprajzi Múzeumba bekerült darabok tanúsága szerint. A külső-somogyi német falvakból a világoskék alapozott szekrények közül három is fennmaradt, mindegyik Ecsenyből. Az alakos díszű szekrények mintáit követi a Rippl Rónai Múzeum kétajtós bútora. A virágkompozíciók feszesebb szerkezete és kazettaszerű elhelyezése részben régebbi hagyományokra utal. Ez a szekrény fönn egyenes záródású, kiszélesedő párkánnyal, az elülső sarkokon esztergályozott bordázat díszíti. Az ajtókon felül fehér alapszínen egy-egy olaszorsós, szőlőfürtös, tulipános gondosan összefogott kompozíció van, amely reneszánsz előképekre emlékeztet. Lent vöröses alapszínű alapozáson lazább, inkább barokkos váza nélküli virágkompozíció helyezkedik el képerkereszerű rámban, az alsó csokrok felett egy-egy fehér lovon ülő, magyar huszár és osztrák katona néz szembe egymással, felül az ajtaján felirat és 1833-as évszám található. (20. ábra) A zárszerkezet ovális elrendezésű, díszes kulcspajzzsal rendelkezik. A lovon ülő lovas alakját megőrkítő szekrények a XVIII. században a barokk-rokokó intarzia hatására annak olcsóbb utánzataiként jöttek létre Linzben és környékén, két vagy négy lovas párban szembenéz ezeken. A magyarországi Duna menti (Esztergom környéke, Harta) és ettől távolabb eső német falvak asztalosaihoz innen származott át ez a motívum. Az ecsenyi német asztalos valószínűleg emlékezetből festette meg a két lovas dísz virágmintázást is alkalmazva, ezért sokkal szabadabban ábrázolva azt, mint előképeit metszetek segítségével megalkották (CSILLÉRY K., 1973.118.) A bizei és igali ismert festett, trapézormú szekrények példáját követi egy 1855-ös évszámmal, a tulajdonos nevével is jelzett darab. Két ajtajára egymás fölé téglalap alakú fehér alapszínű mezőre két-két teljesen egyforma, könnyed karika alakban elhelyezett virágkompozíciót festettek kisebb rózsákból és nagyobb,

hosszúszirmú párban álló tulipánokból, lent nagy vörös masnival (19.a. ábra) Az ormon lévő fehér alapszínű, szintén trapéz alakú mezőre festették az évszámot és nevet felül finom virágzóással keretezve. A trapézormú szekrény formája a Hanza városok polgárainak körében alakult ki, „danzigi” szekrény néven vált ismertté 1682 körül barokk stílusban, gazdagon faragott díszítéssel. Majd elterjedt Németországban, Ausztriában puhafából, festéssel díszített formában kezdték gyártani a parasztnak részére. Hatott rá a rokokó és klasszicista stílus is. A dunántúli falvakból 1818-as az egyik legelső évszámú darab, de az évszámú változatok 1862-ig gyakoriak. A harmadik külső-somogyi német szekrénynek csak ajtajai maradtak meg. (RRM 2974) Gönczi Ferenc leírókartonján lévő rajz még érzékelteti a szekrényt is egészen leegyszerűsített trapézozommal, de semmiféle díszítést, felíratot ezen nem lehet látni. Tehát a trapézormú szekrények kedveltek lehettek e vidék németjeinél, ha már két szekrény is fennmaradt ebből a típusból. Ennek a szekrénynek felül szegletes ormát az ajtók felső lekerekített ívvel követik a rajtuk lévő díszítéssel együtt. Mindkét ajtón két-két fehér alapszínű és keretezett kazettaszerű, egymás felett lévő kompozíció helyezkedik el, az alsó mezőn hely van füzérekkel egy-egy virággal, felül harangformájú váza szétterülő virágcsokorral. Az egész határozottan klasszicizáló ízű. (19.b. ábra) Az ecsenyiek uradalmi szellemként dohánymunkával foglalkoztak, s ezzel a XIX. század első felében igen jól kerestek, dohánybevéltől is volt községükben. Hasonló volt a helyzet a környékbeli többi német falvakkal is. A kére festett bútorzat kivirágzása az 1820-30-as években történt, ekkor kerültek évszámok a nagyobb bútorokra. Mivel a jobbágyfelszabadítással az ecsenyiek nem jártak jól, elszegényedtek és korábbi berendezési tárgyukat sokára nem cserélték le, konzervatívan ragaszkodtak ezekhez. Így történhetett, hogy a Rippl-Rónai Múzeumnak három kékre festett magas szekrénye is innen került be az 1920-as években. Külső-Somogyban. A bonnyai, döröcskei és somogyszili asztalosok látták el a német falvakat kékre festett bútorokkal. Somogyszilben magyarok is laktak, az itteni asztalosoktól az 1880-as években már inkább fényezett keményfa szekrényeket rendeltek meg faragott díszekkel. Ezek a mesterek különösképpen az oromzatok díszes kiképzésére törekedtek. Ekkor az egyajtós típus volt divatosabb. (RRM 81.16.2.1-2.). A magas két, vagy egyajtós „fennálló” vagy fennálló szekrény a XIX. század végén már részét képezte a hagyományörzőbb dél-somogyi területeken is a lányok hozományának, a legszegényebbeket kivéve. 1910 körül már általánosnak mondható - a Dráva menti horvátokat kivéve - mindenütt a megyében. Ezek módosabbak esetében keményfából készültek, tisztán faragott, fényezett felülettel, koszorúparkányuk gyakran ívelt vonalú, az ajtajukon harmonizáló neorokokó ízlésű, csipkézett keretezésű betétek vannak, mint a szentkirályszabadjai asztalosok munkáin is, akik Siófok, Ádánd, Endréd vásárait látogatták meg festett vagy fényezett bútorokkal is. (H. CSUKÁS GY.1987. 113-136) Szegényebbek inkább puhafa és egyszínűre festett szekrényeket vettek. Ezek között több volt az egyenes koszorúparkányú, egyszerűségében a klasszicista példányokra emlékeztető darab. Szecessziós jellegű, díszű szekrényeket inkább iparosok vásároltak.

#### Kómód, fiókos, ajtós-fiókos szekrény

Somogyban a fiókos szekrény köznemesek körében a XVIII. században már elterjedt. Neve „almárium”, de többnyire utalás történik a formájára is. A kómód kifejezés szinte ismeretlen a megyében. A jómódú Tallián László köznemesnél Ötvösben 1774-ben „fiókos almárium”-ot írtak össze. (SML IV.1.y). A beköltözött németek hatására elterjedt a „sublót” kifejezés és változatai. 1806-ban egy kaposvári német kékfestő hagyatékában szerepel „öreg almárium, melynek alja 3 fiókú... másik keményfa schublad” megjelölés is, amely szerint még mindkét kifejezést használták. Az alsó-segedi Nagy József asztalos hagyatékában is találtak ugyanebben az időben „készületlen sublót”, azaz még nem készet. (MOL P 623 IV. 1773-1817. 235.cs.) A XIX. század közepétől terjedt el a sublót fokozatosan a bútorzatában konzervatívabb déli és nyugat-somogyi területeken is, tájanként némi eltéréssel. A XX században már ritkábban használták a somogyi magyarok a „sublót” kifejezést, inkább csak városiasabb helyeken (Csurgó), helyette inkább a „sifonér” és „kászli” megnevezéseket kedvelik inkább, előbbi inkább a több fiókos, utóbbi fiókos és ajtós szekrényt jelentette inkább. A kómód került ezután a rangosabb helyre a két ágy közé, vagy ha oda nem fért, akkor a két utcai ablak közé, a láda a kályha mellé, vagy a bejárati ajtó és sarokpad közé. Az 1890-es években a menyasszonyok szülei tehetőségétől függően hozományba általában ládát és alacsony, alul ajtós, felül egyfiókos „kászli”-t vagy csak fiókos „sifonért” kaptak. Volt aki kétféle tároló bútort adott a lányának: ládát és komódot, vagy ládát és alacsony ajtós-fiókos szekrényt. Utóbbi főképp szegényebb emberek szobájában került a korábbi láda helyére a komód helyett, mint Bedegen is a hátsó lakószobában (21.ábra). Ilyeneket tettek a kályha melletti fal mellé, vagy ha divatja múlt, akkor a konyhába is. Volt, ahol polcos, díszes kivitelű felépítménnyel látták el az alacsony szekrényt pohárszékké előléptetve, ilyenkor rangosabbnak számított, mint a „sublót” vagy „kászli”, a neve is megváltozhatott „stelázsis sifonér”, vagy, ha díszesebben egybeszerkesztették „kredenc” lett. Mindkettőnek a felső lapjára kerültek a díszedények, vallási élettel kapcsolatos keresztetek, gyertyák, szobrocskák illetve vásári vagy búcsús emlékek. Egy attalai menyasszonynak - feltehetően, mivel adatait nem ismerjük - nem tudtak új sublótot venni, így egy vésett és virágosra festett oldalú ládát toldottak meg alul egy fiókkal, feljebb a láda oldalára léceket tettek, mintha az is fiókos lenne, a régi mintákat átfestették talán az 1860-70-es években. Mindez csak a restaurálásnál derült ki, ekkor lehetett megszabadítani ezt a tárolóeszközt a pótlásoktól és eredeti formájában megmutatni a komáromi stílusú ládát. (13.ábra), hasonló lehetett a sorsa a 14. ábrán látható és fentiekben ismertetett alul fiókos ládának is. A kómód hatására a szegényebbek magasabb ládát kezdtek

használni, amelynek nem volt fiókja, csak külsején a rátett lécek tüntették úgy, mintha az lenne, Csurgón az ilyet „*Jádasublat*”-nak nevezték. Általában a sublótok virágozása nem terjedt el általánosan, s ahol voltak is ilyen igények, hamar feladták az egyszínűre festett puhafából való darabok kedvéért, ezekre is tettek díszesebb (pl. fehér porcelán) fogógombot, rézveretet. Módosabbak egyszínű, fényezett keményfa (tölgy-, dió-, körtefa) kómódokat rendeltek meg, amelyeknek a fiókjaira gyönyörű rézvereteket, díszes zárat is készítették, mint az egyik kutasi nagygazda család. (23. ábra) Buzsákon és környékén a sublótot is feketére festették, ha a többi nagyobb bútort is fekete volt (22. ábra) XIX. század végéig. A XX. század elején az uradalmi cselédasszonyok használtak vettek árverésen vagy ócskapiacra sublótot, kászlit, ha divatozni szerettek volna. Szegény családoknál, cselédekkel XX. századi visszaemlékezések szerint, akik hely szűkében voltak, a sublót alsó fiókját éjszakára kihúzták és abban is aludt egy vagy két gyermek.

#### Az edénytartó szekrény

Az edénytartó szekrények, pohárszékek kialakulása a XV. században történt Németalföldön és Franciaországban. Csak két évszázad múlva terjedt el az európai parasztságnál, Erdélyben a XVIII. században. (CSILLÉRY K., 1981.11.). Ez alul zárt, felül nyitott polcos szekrényféle. Dél-Dunántúlon nemcsak a kastélyokban, de a várleltárak rangosabb szobáiban is volt már ilyen edénytartó a XVI. század végén. Pl. Zalaegerszegen a várban Karai Dénes szobájában 1587-ben pohárszék és almárium is előfordult. (MOL UC E 156 46:74.) Az 1759. évi Somogy megyei limitáció „*konyhára való armárium fiókokra*” kifejezése „*pohárszék*”-et jelent. Mindkettő megjelöléssel szerepelt ez az edénytartó szekrényféle az 1760-70-es évek szegényebb köznemesi vagyonleltáraiban. Pusztakörpádon Sárközi Jánoséknál 1758-ban a nagy „*öreg*” szobában írták össze a bizonyára parádés kivitelű pohárszéket, amelyben mindenféle üveg, habán és olommázás cserép, cin, réz tálalóedény foglalt helyet a tálaláskor szükséges ecettel, olajjal, borral teli edényekkel, 1765-ben pedig Niklán Thulmon Pálné Sólyom Eörzsébetnél, Berzsényi Dániel későbbi nagyanyjánál. Ötvösben Tallián Lászlónál 1774-ben az egyik pohárszékben könyveket, a másikban edényeket találtak, de pohárszéket kell sejtetni a „*rostélos almárium*” megnevezésű tárgy esetében, melyben szintén könyveket tároltak. Köznemesi háztartásokban kifejezetten reprezentációs jellegű ez a bútordarab, akkor is, ha a konyhában tartják, alul többnyire vászonzsebként is tettek bele. 1805-ben Mernyén Kósa Ferenc jómódú jobbágy özvegye, és annak nevelt fia szétosztották vagyonukat, „*osztálylevelükben*” található leltárban „*szökröny, két láda, egy almárium*” mellett egy „*pohárszék*” is előfordult. (SML XI. 603. Mernyei urad. Orphanalia) Iparosoknál még inkább megtalálható e bútordarab a XIX. század elején. 1822-ben Boczák György barcsi molnár hagyatékának árverésénél két izben emlegetnek pohárszéket, először „*egy suplat vagy pohárszék*”, másodszor „*egy festett ordináré pohárszék*” körülírással. (MOL P 623 IV.k.3.sz. C. 243.cs.)

Somogyban hagyományörzőbb déli és nyugati területein a paraszti háztartásokba csak a XX. századra került el ez a szekrényféle, de már nem nevezték pohárszéknek, inkább *almáriumnak*, *kászlinak*, „*tornyos szekrény*”-nek, „*stélázzis kászlí*”-nak vagy „*kredenc*”-nek. Nem vált általánossá a díszes, színvonalas fiókos szekrények megkedvelése miatt a szobákban. Ezt megelőzték a nyitott edénytartó polcok mind a konyhában, mind a szobában. A füstös konyhákba nem tettek rangosabb tároló bútort, a szabadkéményes konyhák idején már előfordult, hogy a bejárat melletti falhoz, vagy a kémény alatti oldalfalhoz tettek ilyen edénytartót. A szobában általában a kómódok vagy az alacsonyabb szekrények tetején tálaló, díszedényeket, vallási életükkel kapcsolatos pl. búcsús tárgyakat helyeztek el. Ha díszes nyitott polcos felépítménnyel látták el a szekrényét még nagyobb hely volt a bemutatóra. Alul textiliákkal töltötték meg. A pohárszék a kómódok vagy alacsony szekrények helyét foglalta el a szoba utcai ablakai között, vagy a két ágy között, vagy a hátsó szobában a sarokpad és ágyvég közötti fal közepénél volt, de lehetett a bejárat és a sarokpad között is. Még inkább kedvelté vált a festett, vagy magaszínében barna pohárszék és a díszes üveges felső részű kredenc is az 1920-as évek után, amikor már olyan nappalfelét is tudtak a lakóházból elkülöníteni, ahol vendéget fogadtak, ebédeltek és teljes bútor együttest vásároltak meg e helyiségbe.

#### A téka, faliszekrény

Vadászi Erzsébet a nagyszombati (1602) és tömördi (1682) főúri leltárokból falba épített szekrényeket ismertetett, amelyeket „*armárium*”-nak nevezték. (1986. 305). Maga a szó a klasszikus latinban szekrény értelmű. (GYÖRKÖSY A., 1970. 53-54). Csilléry Klára utal rá, hogy sokfelé a népi használatban fali téka, fali szekrény az almárium jelentése (1981. 254). Somogyban a falba vágott, tárolásra szolgáló mélyedés neve „*vaklik*”, németül „*Blindfenster*”. Ennek a kályha mellett volt a helye a szobában, vagy a szabadkéményes konyha bejárata mellé. Be is polcozhatták, ajtót is rakathattak rá. A németek még virágos mintával is díszítették Külső-Somogyban e beépített szekrényke ajtaját, hasonlóan, mint a falra akasztható „*almáriumok*”, vagy „*Jiskászlík*” ajtajait. (Bonnya, Döröcske, Szorosad). A XIX. század végén e német falvakban a nagyobb bútorkra már nem tettek évszámot, de kendőtartóra, fali szekrénykére igen. Így Bonnyáról ismert egy 1891-es évszámú kék alapszínű fali szekrényke ajtaja, amelynek két keskeny oldalát felül- és oldalnézetes virágokkal díszítették (tulipán, hatszirmú virág vörös és fehér színekben, tömött dús, zöld levelek), elnagyolt ecsetvonásokkal, de követve a hagyományos szerkezetet. (MALONYAY D., 1912. XL/1.) Magyaroknál barna színű kettős, vagy egyes ajtó került a vaklikra a tömésfalú házakban, mert itt elég mély rakodóteret lehetett kialakítani. Zala megye délkeleti részében és Somogy megye dél-nyugati sarkában szokásos volt a sarokpad föl-

un. "sarokszekrénykét" tenni, amely kifelé szélesedő háromszög vagy ötszög alapú hasáb formájú és nem falba mélyesztett. Somogyban Pogányszentpéterről ismert egy ilyen téka azaz „sarokkászli” (RRM 67.26.11.), Belezán az egyajtós sarokszekrénykét „ómárjom”-nak nevezték, ezt hatalmas kovácsoltvas szegek tartották (KERECSENYI E., 1980. 16. 45). A kis falra akasztható polcos szekrényfélének más helye is volt ezen a területen pl. Csurgón és környékén a tálas-fogasra rögzítettek ilyen, családi iratokat tartottak benne. Csökölyben és általában a Rinya mentén a szobában a bejárati ajtó melletti falon dísztrölköző tartóval egybeszerkesztett zárt fiókos vagy ajtós falit tartottak, ennek is „falikászli” a neve, Nagykörpádon „kiskászli” (RRM 77.23.1.) külső-somogyi német községekben is ismertek a polcos, fiókos, felül táltartó korlással, alul kendőtartó rúddal ellátott faliszekrények. (24. ábra)

#### A tálasfogas

A kanna- és táltartó polcok ábrázolásai a XV-XVI. századból ismertek Európából K. Csilléry Klára a XV. századból német, németalföldi és olasz példákat is idéz az edények kiállítására szolgáló polcokról, sőt XVI. századi lengyel adatot is, amikor már Magyarországon is jelzik írásos források meglétét. Magyarországra e tárgy ismerete több irányból származott át, részben Itáliából, részben német nyelvterületről (1997. 381-382). A magyar, de általában a somogyi paraszti szobabelső sarokpados részének fontos darabja volt a tál-, korszó- vagy bokálytartó fogas. Körülírása szerint tálas-fogas polc, somogyi neve is „tálos-fogas” vagy „fogas”. Ennek felső része egy fekvő deszkalap korlással ellátva, melyhez ónmázás vagy ólomázás cseréptálcák támaszkodnak, falra kerülő alsó részén lévő deszkalapba pedig akasztófogakat illesztettek csaposan. Ezekre függesztettek kancsókat, korszókat „bokálló”-kat (cifra korszók, kancsókat). Lehetett két polca is. Hosszabb polc esetén Somogyban háromszögletű, ívesen felfelé szélesedő függőleges tartólecek támasztották meg a hát- és oldallapokat a két szélén, de a közepén is. A szobában egyedül vagy párban került a sarokpad fölé. Ez a legjellegzetesebb helye a Dél-Dunántúlon. Kettő esetén olykor egyformára készültek, de a helytől függően különböző hosszúságúak is lehetnek. Mivel sok terhet kellett elviselniük, és hangsúlyos helyre kerültek, aki igényelte, asztalostól rendelte meg. (A firmácizolt szó olajkencével bevontat jelent.) A betelepülő német parasztok éppúgy ismerhették, mint a velük érkező német asztalosok. A köznemesek a XVIII. században szintén használták táltartó fogasokat, köztük festetteket is. Az iparosok vagyoneleltáraiban a XIX. század elején „tálas” (1806. Pintér özvegye Marcali MOL P 623 IV. 3. L), és „fogas” megjelölések is szerepelnek. A barcsi Boczák György molnár 1822-ben elárverezett javai között „fogas... füstött fogas... három tálas” is gazdára lelt. Nyilván a fogasnak ez esetben nem volt táltartó része, csak fogai, a tálasnak viszont lehetett polcrésze, fogai is (MOL P 623 IV.30.c 243.cs.)

A visszaemlékezések és a XIX. századból fennmaradt tárgyi emlékek szerint kemény- és puhafából is készítettek fogast, a hátlapja lehetett bükk-, tölgy- sőt még akácából is. A magyaroknál rendszerint a maga színében barna vagy feketére festett, esetenként füstölődött volt a fogas, esetleg a lenti szélén kis vésett fogazását festették pirosra és kékre, mint Csökölyben is. (RRM 4237) a 169 cm hosszú parádés darabon is. (1. ábra), amely két polcos, mint a legtöbb Rinya menti és zselici szoba tálasfogasa. A németeknél is vagy a maga színében volt barna vagy a többi nagyobb bútorral együtt kék alapszínűre festették piros virágos, zöldleveles mintákkal díszítve, mint egy ecsenyi tálast (RRM 3627), amely bonnyai mester munkája, hossza 224 cm. Ennek csak a hosszabbik része maradt meg és trölközőtartó részt is szögeztek a végéhez. Egy szintén bonnyai 1868-as évszámmal jelzett rövidebb, nyolc fogú tálas-fogas kék alapszínű, hátlapja és függőleges polcának széle cakkozott, hátlapján két ívet képeznek a fehér és vörös pontszerű rózsák apró zöld leveleikkel, a polc alján két karikát alkotnak a vörös és fehér leveles virágok, a korlát fehér és piros ferde csikozású, fogai esztergáltak. A levelek elmosódtak a virágok utána vannak festve, az eredeti virágforma elmosódott, de a szerkesztésmód jól megmaradt. (25. ábra). Kendőtartó részt szívesen illesztettek fogasukra a csurgói magyarok is, de ezen nincs még egy polc. (26. ábra) Buzsákon, Tótszentpálon, Varjaskéren, Táskan élő horvát eredetű lakosoknál sokáig a feketére festés és fekete alapon virágos mintás fogas és sarokpad is divat volt. A buzsági tájház fogasának „polica” a korlátja piros rózsásra, s a virágokat összekötő pöttyszerű levélsorral díszített. A konyhába is kerülhetett egyszerűbb, vagy hasonlóan igényesen kidolgozott, de rövidebb fából való fogas, különösképpen a nyitott kémények idejében. Előfordultak olyan szekrénykéik, amelyeknek a tetejére helyezték 2-4 tál tartására szolgáló korlátot is.

A paraszti szobák és konyhák apróbb berendezési tárgyaihoz hozzátartoztak a bádogos mesterek által készített, csipkésen hajtogatott drótfogasok, hosszú téglalap alakúak, csipkézett karikadíszekkel, szívvel, sok-sok foggal, falhoz érintkező felületük rácsosan kiképzett stb.

#### A tároló rúd

Nagyon régi tárolóeszköz a tárolórúd. Ezt két deszkalap tartotta, amelyeket a mennyezethez rögzítettek, A rudat pedig a deszkalapok végébe vágott nyíláson húzták át. E rúdféle használata Európában a középkortól fogva ismert, sőt a XV. századig úri és polgári lakásokban sem volt ritka, kárpitokat és függönyöket is akasztották fel rá. Pl. a Képes Krónika királyi palotabelsőket megjelölő miniatúráin (K. CSILLÉRY K., 1997. 385.). A jobbágyok háztartásából a hatalmaskodási perek jegyzőkönyvei alapján lehet következtetni az elrabolt értékes kendők tárolására szolgáló rudak meglétére. 1460-ban Bélcen (Magyaratád mellett Kisbél pusztá őrzi e nevet) Bika Jánoséktól nyolc himzett és szótt kendőt raboltak el. (SZABÓ I., 1969. 222.) 1513-ban a Somogy

megyei Szentpálról Pápa Éliástól szintén vittek el két nagy kéztörő kendőt, de más családoktól hasonlóan, sőt Móróczhelyi János és Pál kereskedőktől többet is köztük karmazsin selyemmel kivarrott gyolcs kendőt is. (ZÁVODSZKY L., 1922. 390-91, 394-395) Somogyból csak nagyon késői adatok ismertek a tároló rudak előtti végig esetleg két darab is, (Bedeg 21. ábra, Csököly 41. ábra) vagy csak a kályha felőli vagy csak az ablak felőli részen (Kisbajom 7. ábra). Általában a mindennap használatos ruhát tárolták vagy szárították rajta, végéről lógatták le a lábbelit is. Somogyban az un. szép szobák megjelenése után a tároló rudak a lakószobába kerültek. Hasonló rudak váltak szükségessé mindig is a kamrában a liszteszsákok, ponyvák, munkaruhák stb. tárolására. De ugyanezzel a módszerrel lógtak két-két pár függesztett deszkára létraformájú tartót a kamrában a kenyerek tartására.

#### Az ülőbútor

Az ülőbútor eredetileg kiváltságos helyzetű személyeknek készült hatalmi jelvényként, hogy ezzel is kiemeljék őket a tömegből, a trón a szék őse - mint erre az ókori egyiptomi és mezopotámiai ábrázolások oly szemléletes példákat mutatnak. „A Kr.e. 2. évezredre a vázas szerkesztésű, szálal növényi anyaggal bekötött ülésű, támlátlan ülőke és háttas szék eljutott a köznéphez, sőt munkavégzéshez szükséges speciális gyalogszéket is kialakítottak egy ülőlappal és három belécsapolt lábbal” - írja K. Csilléry Klára. (1997.388). Az épületek belső fala melletti, ülő vagy tárolóhelyként szolgáló földpadkák szintén megjelentek már Mezopotámiában. Az ókori görögök és rómaiak közvetítésével jutottak el e korai ülőbútor változatok, de olyanok is, melynél a támlát és ülőkét egyetlen hasábból vágta ki teknőszerűen, különféle tőke- és hasábülőkékkel együtt. A „szék” szó, amelyet a honfoglalás előtt az ótörök nyelvből vettek át a magyarok eredetileg trón jelentésű volt, de később, miután általánossá vált, már a másféle ülőbútort is jelölte, a támlátlan kisszéket, sőt tágabb értelmet nyerve egyéb, nem ülőbútor rendeltetésű tárgyak elnevezéséhez is hozzájárult, mint az „asztalszék, hosszúszék, dagasztószék, pohárszék”. A pad szó valószínűleg a honfoglalás után déli szláv nyelvből került átvételre, amelyben még nem jelentett ülőbútort, ezt az értelmét a magyaroknál nyerte. A középkorban elterjedt az ülőbútorok s a velük kapcsolatos ülés mód használata a magyar köznépi körében. Az Árpád kori paraszti lakóházak egyetlen helyiségében a tűzhellyel részsűt szemben ülgödöröket tártak fel a régészek, amelyek a XV-XVI. században már eltűntek helyet adva a padoknak, székeknek. A pad esetében a cövekekre fektetett ülőlapp megelőzte azt a padot, amelynél az ülőlappal egybeszerkesztették a tartólábakat. Az asztalosok készítette rangosabb padok deszkalábúak, támlájuk rendszerint egyetlen esetleg több deszkaszálból lett kialakítva. A XVIII. század végétől már intarziás példányai is megjelentek a Balaton környékén is. A padlára nem került át a somogyi parasztság bútorai közé, köznemeseknek lehetett ilyenje. A XVII-XVIII. században a „hosszúsék”, „támlássék” esetleg „karossék” kifejezések padokat vagy padokat is jelenthetnek a vagyoneleltárakban és árjegyzékekben. Utóbbi kettőnél ha azt jelölték meg, hogy két vagy több személyre való, akkor biztos, hogy nem székről, hanem padról volt szó.

#### Székek

Az egyszemélyes, mozdítható ülőbútor első köznépi adata - a tanúvallomások alapján megfogalmazott - XIII. századi Margit legendában olvasható. A magyarországi XVIII.-XIX. századi lécvázis szerkezetű parasztszékek emlékeztetnek a XIV-XVI. századi ábrázolásokra. Ezt a típust örizte meg a szegedi Marchiai Szent Jakabnak a XV. századból fennmaradt széke is. Az elmúlt két évszázadból fennmaradt darabok már többnyire mind támlások esetleg karosszékek (K. CSILLÉRY K., 1991. 494-5.) Az ülésre használt faragatlan tuskók, fatörzsszékekről a XVIII. századból valók az első adatok. Az egyetlen fatörzsdarabból teknőszerűen kimélyítve támlával és üléssel kialakított tőkeszékekről a múlt századból ismertek híradások. Magyarországon viszont csak a néprajzi gyűjtések megindulásával kezdtek megörökíteni ezeket. A három vagy négy felé ágazó faderékdarabra külön felerősített deszka ülőlapp alkotta gyalogszék, illetve a becsapolt lábú kerek vagy négyszegletes ülőkéjű „kissék” vagy a hosszúsék alapformát továbbfejlesztették azzal, hogy támlát toldottak hozzájuk. A deszkatámlás vagy hegedűhátas szék jelentősége több évszázadon keresztül elvitathatatlan a magyar parasztságnál. Ez német közvetítéssel érkezhettek a XVI. században, de egy évszázad múlva a parasztsághoz is eljutott. A XVIII. századi árjegyzékek „festett... metszett... ki nem metszett hátú... és parasztszék”-ekről beszélnek, mint az asztalosok, vagy vásáros asztalosok áruiról. A „paraszt” kifejezés díszitlent jelentett ekkor is, később is. A felsorolt készítmények mind deszkahátú székek voltak már. A nemesebb, keményebb fából való székeket minden vagyoneleltárban számon tartották, megjelölve olykor a fa anyagát is: tölgyfa, diófa, nyárfa, vagy hogy festett „firnacolt” vagy „parasztzék”. A legrégebbi datált darab somogyi, falusi környezetből - 1935-ben az osztópáni plébánostól - Múzeumba került szék 1798-es évszámú, intarziás díszű, szív alakban kimetszett nyílású, amelyet barokkos körvonalú háttal láttak el. (3. ábra).

Kis, alacsony kerek vagy félkör alapú, háromlábú gyalogszékek a Lakócsa és környéki horvátoknál (h. „stolica”) még a XX. században is kedveltek (RRM 1200, 1260), a pitvarban ücsörögnek ilyeneken asztalszékekről ebédelő gyermekek. (Ld. a viseletek változásáról szóló rész 17. ábráját). A gyalogszékből kiképzett karosszékek egy típusa félkör alakú ülésű, ez Baranyában igen kedvelté vált, (MÁNDOKI L., 1862. 353-354) de ismerték Tolnában és Somogyban is. (30. ábra) Viszont a négyszegletes ülésű gyalogszékből képzett karosszék szintén német közvetítéssel kerülhetett hazánkba, mint tisztségviselői szék, majd családői „gondolkodó” szék a Nagy-

Alföldön vált szinte általánossá. Somogyban ennek inkább három oldalt támlás pad formája fordult elő. Az egyszerűbb és rangosabb székféléseknek rendkívül széles repertoárja alakult ki a somogyi parasztságnál. Az alkalmi székek között említendők a zsembékszékek, amelyeket pincében, pásztorhajlékban használtak, ugyanígy a taplószékeket is (RRM 74.10.1 Kazsok). Hatalmas fatömbből felül L-alakban lemetezett felületűek a „tuskószékek”, melyek szintén pincékben az ottani szabad tűzhely körül szolgáltak időszakos kinti tartózkodáskor ülőhelyül (RRM 51.8.3-5. Taszár, Telekihegy) asztalszék mellett. A parasztemberek maguk is faragcsáltak, fűrészt nélkül alakítottak ki arra alkalmas fákból olyan székeket, amelyeknek hátlapja és ülőkéje egy fából került ki, mint egy nyárfából készített ülőke Bódvicáról, amelynek alacsony, kis fogónyilású támlája félkörös hajlattal fordul át az ülőkébe. (27. ábra) A házi faragású ülőkék egy része a deszkahátú székeket utánozta, barokkos háttal, díszes fogónyilással, lekerekített ülőlappal, a lábak hasonlóan az ülésbe csapolódtak. (29. ábra) A deszkahátú vagy hegedűhátas székek széles választéka ismert e megyében is, köztük jeles asztalos munkák is. A Zselic falvaiban maradt fenn legtovább, hogy a parasztagazdák keményfából deszkahátú székeket készítettek, de ezeknek sokkal kisebb volt a háttámlája, mint az asztalosokénak. Szennáról egyetlen gazdának három ilyen kis, keskeny támlájú széke került múzeumi megőrzésre, mindegyik más formájú, (30.a.b. ábra). Somogyban a parasztagazdák, bognárok felül kerek lappal induló, hegedűhátra emlékeztető formájú hátlapot készítettek székeiknek. (RRM 4294). Ezt a formát választotta ki id. Kapoli Antal is faragásaihoz, illetve bognárral nagyoltatta ki és maga faragta aztán meg a támláját, de kissé kecsesebb, arányosabb formájúakat készített később, mint korábban. De díszítettek faragással pásztorok barokkos körvonalú, szív alakú fogónyilással kimetszett székhátat. Ilyen egy múlt század első feléből való támla, amelyen felül páros pikkelyes nyakú kigyófej díszít közöttük legyezőformájú levelcsokorral, lejjebb cylinderkalapos, vászongatyás pásztor áll tölgyfa mellett, legalul vésett hullámvonalas csikozás fut. (RRM 69.80.1.)

A Somogyban használt, asztalosok készítette székek sokféleségéről ez ideig még senki sem emlékezett meg. Már az árszabások is utalnak pedig erre, a fent idézett 1759. évi után érdemes ismertetni az 1812.-ből valót is: „*Firnaiczal füstött hátos szék... egy közönséges füstött hátos szék... egy paraszt ki nem tzi frált hátos szék...*” (H. CSUKÁS GY., 1996. 125). Ez nem beszél az áttört azaz „kimetszett” támlájú darabokról. Sokféle stílus jegyeit viselhetik, a legáltalánosabb barokkos körvonalú és faragott díszű hátlapok mellett, többnyire középen szív alakúan kimetszettek is előfordulnak. Ismertek rozetta díszesek (31. ábra), gyakoriak a felső szélükön kétfejú sasosak, köztük elhelyezett koronával, ritkábbak az intarziás támlák. Az barokkos körvonalak és motívumok mellett (33. ábra), a díszítésben esetleg rokokó stílusú jegyeket is követtek. (34.a.b. ábra). Különbségek adódtak az ülőlapp kialakításában is. Az asztalosok gyártotta székek esetében nagyobb a harmónia a kifelé tartó lábak, a trapézszerű, de hullámvonalasan, vagy lemetezett sarkokkal, esetleg elől ívesen kialakított ülőke és a jól megformált támlák, mint a parasztlak, vagy háziiparosok által faragott darabok esetében. Ez nemcsak magasabb esztétikai értéket jelentett, hanem többnyire a használat szempontjából is előnyt, mert kényelmesebb volt ülni rajta. A lábak rögzítésénél viszont ugyanazok a módszerek érvényesültek.

A székes mesterségre szakosodott emberek a lécvázaz szerkezetű, fonott ülőkéjű támlás székeket gyártották, amelyeknek elkopott ülését maguk a parasztagazdák is meg tudták javítani, vagy újra megfonni. Ezek olcsóbbak voltak, szegényebb emberek egyetlen szobájába sokszor csak ilyen került. (52. ábra) Az inventáriumok is emlegetnek gyékény-, gyakrabban szalmaszékeket, ami az ülés anyagára vonatkozik. A Somogyban használt fonott ülőkéjű székek egy része esztergált vázú, a Baranya megyei németek készítette darabokkal mutatnak rokonságot. Kerültek is onnan ide vásárokon keresztül, kereskedők, házalók közvetítésével ilyen bútordarabok, de helybe is szakosodtak székkészítésére emberek. 1876-ban Nagyatádon, Somogyzilban és Kaposvárott írtak össze ilyen szakmát űző iparosokat. (A soproni ....1877. 547-680.) A csuhéfontást Somogyban csak a XX. században tanulták meg. Gazdagabb családoknál a kisgyerekeknek a szokásosnál magasabb fonott ülőkéjű evőszéket készítettek, de volt akik alacsonyabb kis támlásszéket vettek.

#### Padok

A XVII-XVIII. században még uradalmi alkalmazottak lakásaiban sem volt ritka, hogy cövekekkel alátámasztott padokat használtak. Somogyból ez ideig nem tártak fel ilyen adatokat. Sárpadkára, kályha mellé, téglákra fektetett deszkákról még a XX. században is találtak példákat a kutatók. Alkalmi padokat bakokra lakodalomkor és más sokadalomkor szintén gyakorta összeraktak a jelen században is. A parasztcsalád egyetlen szobájába állandó, színvonalasabb kivitelű padok beszerzésére törekedtek. A XIX. század második felében még előfordult, hogy támla nélküli sarokpadot is használtak nagyon szegény emberek. A Marcali Helytörténeti Múzeumba Tászkáról került be ilyen pad pár. A XIX. század elején paraszti szobaleltárakban még mindennapos a támla nélküli pad a mernyei uradalom falvaiban. A XX. század elején már inkább csak hátsó szobákban, pincékben akadtak támla nélküli sarokpadok. A jelzett időszakban sokkal általánosabbak voltak a hátsó padok, amelyeknek „*háta, ülődeszkája, lábvetője, ... szabad végén karja*” volt, ez az ívesen kialakított karkiképzés a templomi padokéra emlékeztetett. (JANKÓ J., 1902. 208) A csurgóiak visszaemlékezése szerint a „*sarokpadot*” mindig támlásra, „*karzatos*”-ra készítették, s többnyire a két szomszédos, 45 fokban levágott élével illesztették egymáshoz. Előfordult, hogy két különböző padot tettek így egymásra merőlegesen. A padok ülőlappját olyan szélesre szabatták, hogy azon a gyerekek hitvány rávetett cifraszűrön vagy dolmányon elallassanak. A vastagfedelű nagy asztal és a sarokpad körül zajlott a család közösségi életének sok fontos eseménye. Itt folytak

a közös, meleg ételes és főként az ünnepi étkezések, a vendéglátás itt zajlott, itt szabtak-varrtak az asszonyok és fosztották a tollat (KERECSENYI E., 1980.16) A háttámla általában tömör volt, nem áttört díszű. Délnyugat Somogyban kedveltek voltak a csipkézett szélű lécekkel kitöltött hátú padok is. (36. ábra) A német falvakban általában kék alapszínűre festették a sarokpadot és látható háttámlájukat virágozták kazettásan elosztott virágkompozíciókkal. A Buzsák-Táska-Tótszentpál-Varjaskér (utóbbi kettő neve ma Somogyszentpál) horvát eredetű falvakban még emlékeztek az egyetlen lakószobában lévő támla nélküli padpárra is. Szokásban volt a többi nagyobb bútordarabbal együtt a támlás padok feketére való festése és színes virágokkal történő díszítése is. A buzsaíki tájház festett padpárja ( horvátul „klup”, magyarul „körpad”) 1898-as évszámot is visel. (35. ábra) Ebben az időben a módosabbak e községekben már barnára festett bútortárat rendeltek meg, egyik ilyen együttesnek a háttámláin vésett rozettás díszek vannak, amelyek intarziára emlékeztetnek, de világosabb barnára vannak befestve. (KNÉZY J., 1991.35-54.) Egy diófából való, Bábonyban használt, szépen ívelt széllal ellátott karfájú pad hátlapján „1833. ESZTENDŐben SZÓKE MIHÁLnak KÉSZÜLT” felirat van, az írás két oldalát vésett virágcsokor szegélyezi, amely spanyolozott pásztormunkákra emlékeztet. A katolikus falvakban Külső-Somogyban intarziás díszű keményfapadot is készítettek. Ritkábban kehelyvel, IHS jellel rendelkező támlájú is előfordult, de inkább iparosoknál, mint egy Nágocson jómódú takács családnak készített darab, amelyet később Göllére is magukkal vittek. Ez szépen profilált karfákkal kialakított, faszögekkel, faékekkel rögzítették, lábait az ülésbe csapolták, hátlapján felül vésett díszsor van, alatta középen nyolcágú csillag „IHS” és „1848” van írva, a középső betűből felnyúlik egy kereszt, mely részben jezsuita előképekre emlékeztet (K. CSILLÉRY K. 1997. 48 ). Ezek az ülőkebe becsapolt deszkalábú, egyetlen deszkából kialakított háttámlájú keményfa hátságpadok a korai klasszicizmus idejében a XVIII. század vége felé terjedtek el a Balaton mellékén szépen faragott esetleg intarziás támlákkal, az északi parton lakó németeknél, köznemesi családoknál díszesebbek, a déli parton élő parasztnál sokkal mértéktartóbbak. Szokás volt a sarokpadok érintkezési pontjához vagy fölé szekrénykét, polcot is szerkeszteni iratok, biblia stb. tárolására, katolikusoknál szentképet is akasztani e fontos helyre. Olykor a pad közepére faragtak íves díszet.

#### Zsámoly

Somogyban mindenféle ülőalkalmatosságot, de még a padot, sőt a kisebb asztalféléket is szívesen nevezték valamilyen összetétellel széknék. A zsámoly iparosoknál jelent meg előbb. Asztalos által készített munka lehetett az a „sámedli” 1806-ban egy pintér özvegyének hagyatékában Marcaliban, (MOL P 623 IV. k. 3.sz. L 1724-1805) akinek több más nagyobb bútora is képzett mesterre vall („szobába és konyhába való almáriumok, egy tálas, egy asztal, három ágy, négy láda, négy hátasszék, két feszület, öt kép...”). Barcson szintén iparosnál, Boczák György molnárnál emlegetik vagyona árverésénél a sámedlit 1822-ben (MOL P 623 IV. 30.sz. 243.161.p) A paraszti leltárakban valószínűleg azért keressük hiába, mert ők ezt a bútortípust is „kisszék”-nek nevezték. A parasztnál általában ilyen téglalap ülőkéjű alacsony, támlátlan ülőket maguk készítettek az ülőlapba becsapolt lábakkal még a XX. században is és nem deszkából, sarkain csapolással illesztették össze tetejét és oldalait.

#### A kanapé és rengő

A köznemesek bútortárához Somogyban is hozzátartozott a szövet-, illetve posztóbevonású, párnázott vagy bőrkanapé. A módos Tallián László ötvösi birtokán „zöld posztós kanapé”-t írtak össze. Csilléry Klára a közép-európai rokokó stílusú párnázott úri kanapé utódjának tartja a három oldalán támlás padoknak több formáját. Néhol padláként, másutt padágyként használták. Ismét másutt két önálló padból állítottak sarokpadot, vagy a párhuzamos szobaelrendezésnél a hosszúláda helyére került. A fakanapék paraszti körökben sajátos karriert futottak be különösen a párhuzamos elrendezésű szobákban, ahol az utcai ablakok alatt helyezték el a nagy asztal mögött. Somogyban a sarokpados rendszerű bútorhelyezés a XIX. század végéig tartotta magát, a fakanapéknak így kevesebb szerep jutott, de maradtak fenn nagyon szépen kidolgozott fakanapék is a XIX. század második feléből falusi értelmiségiek, de parasztnál háztartásából is pl. Kisbajomból a Csitár-féle favázás zsuppos házból is. (RRM 75.65.1.) Ágyként szolgált a függőleges léces, rácsos támlájú pad Bedegen a hátsó szobában. (EF 237574).

E területen a elterjedtebb a csuklós, mozgatható támlájú és az ágy mellé helyezett pad a „rengőszék”. Mint Csilléry Klára megállapította, viszonylag kései polgári igények nyomán alakult ki a Németalföldön 1400 körül, de Magyarországra nem a dunai útvonalon, hanem Lengyelországon keresztül érkezett csak a XVII. század vége felé. Valószínűleg vándorlási idejüket töltő asztalos legények hozhatták e padféle ismeretét a Kárpát medencébe. Nem vették át a köznemesek, inkább a városiakok, vándorló iparosok és tőlük a parasztemberek. (1993. 20.) Somogyban csak a XX századig fennmaradt tárgyak alapján bizonyítható meglétük, de megjelenésük ideje ez ideig nem kideríthető. Az bizonyos, hogy az ún. „rengőpad” minden népcsoportnál megtalálható. Az ágy mellett tartották megnövelve vele az ágy szélességét és pólyateknőben lévő kisbabát „rengettek” és altattak rajta, vagy teknő nélkül fektették rá a nagyobbacska gyermeket. Alkalmanként a korlátját átfordítva padként is szolgált pl. olyan lakószobában, ahol nem volt sarokpad az asztal mellett, mint a darányi bibliaolvasó asszony esetében (37. ábra). Ismert egészen keskeny, rövid változata a vend. népű Taranyból, (RRM 96). Általában rendes pad szélességűek a rengőszékek, mint a Rinyakovácsiból (38. ábra) és Lábodról (RRM 75.67.1.) gyűjtött darabok.

### Az asztal

Az asztal elsődlegesen étkezésre használt lapból és lábazatból álló állvány. A paraszti háztartásokban az évszázadok folyamán kialakult az a rendszer, hogy egy állandó helyen a sarokpados, vagy szent sarokban állt a nehéz étkezőbútor, és volt egy vagy több változó helyű (konyhában, pitarban, pincében) kisebb, alacsonyabb asztalszék, amely mellé kis gyalogszékekre ültek. Ez utóbbiak kisméretű, kerek vagy négyszögletű lapból állnak, ebbe három-négy lábat csapoltak, házilag készült rendszerint. A somogyi parasztságnál a konyha, pitar, kamra vagy szőlőbeli pinceszoba bútorzatához tartozott a kerek vagy négyszögletes asztalszék vagy „nagyszék”, amely a szobai asztalnál jóval alacsonyabb volt. Róla hétköznap, nem fő étkezéseknél ettek. Somogyaszálon még emlékeztek arra, hogy a gyermekeknek való kerek asztalka tetejét úgy kivájták, hogy az ételt: „mácsikot, krumplit, prószát, főtt tésztát” csak beleöntötték e tálszerű lukba, az apróságok kézzel tömték a szájukba az ételt a csupasz asztalról.

Az asztalhasználat kialakulása kezdetén az ókorban többek között létrehozták a becsapolt lábú asztalszéket, mely a későbbi, somogyi parasztsághoz hasonló, illetve a bakokra helyezett lapból álló, árusító és munkaasztalt. A középkor korábbi századaiban bakokból álló és rájuk fektetett deszkából álló bakos asztalon étkeztek. A négy egyenes lábú asztal káva erősítéssel ismert már a XV. században Olaszországban alakultak ki a ferde- vagy terpeszlábú és a „kecskelábú” gótikus szabású asztalok hevederrel összekötött deszkalábakkal. Ennek hatására alakították ki az Alpokon túli területeken a további változatokat. (K. CSILLÉRY K., 1991. 502-34. 1997. 399) Magyarországon az Árpádkori jobbágyházak földbevert lábú asztalai után a bakos asztalok terjedtek a XV. századig, amikor a gótikus jellegű asztalok kezdtek tért hódítani és az előbbieket csak alkalmi jelleggel maradtak fenn. A fentebb idézett hatalmaskodási perekben a rangosabb asztalféle megléte utalnak a jobbágyoktól elrabolt értékes szőtt és himzett abroszok 1460-ból Bélcről (SZABÓ I., 1969.222.) és 1513-ban Nagyberényből egy családtól két és Szentpálról is két jobbágytól összesen kettőt (ZÁVODSZKY L., 1922. 389-91. 394-5) A legrégebb mezővárosi és falusi használatra készített munkák XV-XVI. századiak. Somogyban a XVIII. században vegyes céhekbe tömörültek eleinte az asztalosok. Ebben az időszakban az osztrák és német asztalosok hatása részben a betelepítésekkel részben a kézműves legények vándorlásai révén erőteljesen hatott a hazai mesterségre. Ekkor részben elkülönült a festéssel díszítő főként fenyőfából dolgozó asztalosok csoportja. Ezek készítették és díszítették a somogyi és baranyai falvak népi barokk templomainak festett mennyezetkazettáit, karzatait és szószékeit, amelyek közül Somogyban csak a szennai református templom maradt fenn, bár tudunk ilyenről Kutasról, Kadarkútról és Somogyhatvanból is. A festőasztalosok a parasztság igényeihez alkalmazkodva a késő gótikus, reneszánsz ízlésre valló bútorokat készítették, színes festett díszek, virágkompozíciók elsősorban a menyasszonyi ládákra kerültek a somogyi magyar csoportoknál. De voltak területek, ahol kedveltek voltak a festett bútorok, pl. Siófok, Kőröshegy Endréd községekbe és környékén, ahova az enyingi vásárról kerültek (JANKÓ J., 1902.) A betelepült németeknél elsősorban kék alapon virágozták a fontosabb bútorokat, egyes horvát csoportoknál fekete alapon festettek színes füzéretet - általában a XIX. század végéig. (CSILLÉRY K., 1977.155-156.), az iparosok XVIII-XIX. századi vagyoneleltáraiban szép számmal szerepeltek különböző színre festett bútorok. Az intarzia kisebb mértékben, de megjelent a köznemesek keményfából való bútorzatán, csak kis részben a külső-somogyi legmódosabb parasztjainál asztalon, székháton, padtámlán is.

Az asztalosmunkák körében 1759-ben „közönséges fias asztal 1,25 f, tizenkét személyre való kerék asztal 2,50 f, négyszögű hársfa asztal 1,50 f” szerepeltek az árazottak között. 1793-ban az asztalt kihagyták a az árazottak közül. A szobabeli magas kerek asztal általánosan elterjedt a XVI. századtól köznemesi körökben is, említik várleltárak lakószobáiban is. A parasztek nem vették át. Megjegyzendő, hogy ebben az időben a régiesebb, középkorias konstrukciójú lefelé keskenyedő fióku asztalokat molnárok, ácsok vagy más faiparosok készítették keményfából. Ezek egyetlen díszé többnyire csak a lábak csipkézettisége. A köznemesi inventáriumokban a régiesebb szerkesztésmódú bakos és kecskelábú asztalokat éppúgy megtalálhatjuk az 1770-es években, mint a divatosabbakat. 1774-ben Ötvösön a már emlegetett Tallián László jómódú köznemes lakószobáiban szerepeltek: minden szobában egy „kerék asztal”, az ebédlő szobába „három darabul álló...”, másutt egy kisasztal is. Több íróasztal jelezte gazdájának fontosságát: intarziás, azaz „divó fával kirakott Schraibtsch”, és a középkorias bakos szerkezetű „kecskelábokra való íróasztal”, egy másik helyiségben is volt kecskelábú asztal diófából. Egyáltalán konzervativizmus jellemezte a köznemesi réteg lakáskultúráját, pl. divatban volt még az asztalra való szőnyeg is. (SML IV.1.b. P. 1774. 30.sz.). Bárány Sigray Károly beleznai birtokán az uraság szobáiban voltak fenyőfa deszkából való négyszögletes asztalok, „két végire való kerek asztalok hasonló asztalkák hasonló munkára ... egy nagy hosszú körisfa asztal hozzátartozandó kerek végivel együtt”, a cselédszobában csak egyszerű fenyőfa asztal, a kocsmáépületekben „dupla fenyő deszkából lévő hosszú asztal... hosszú vendégasztal” is stb. (SML IV.1.y. 1779). Az iparosok általában egyetlen vagy két szobával rendelkeztek a XIX. század elejének adatai szerint, így egy-egy asztalról esik szó különösebb körülírás nélkül (pl. 1806. Marcali, pintér özvegye). Fenyőfa és tölgyfa asztala volt 1822-ben egy barcsi molnárnak a lakásában (MOL P 623 IV.k.30.sz. C. 243.) A legrégebb típusú fiókos asztal Somogytúrról ismert (RRM 73.26.1-2). Ennek formája megőrizte a gótikus asztalok fiókos, széles deszkaoldalú, és hevederes formáját, az akkoriban már feleslegessé vált hevederzáró, oldható kötésekkel egyetemben. A lábak oldalsó élei barokkosan csipkézettek. (39.ábra).



Kunffy Lajos lefestette „Zsuzsa szomszédasszony” című képén, a maga paraszti környezetében. Hasonlóan rangosak - a jóval későbbi típusú - nagyméretű, nagy családnak készült - korai klasszicista stílust képviselő, kávé vagy kávaerősítésű asztalok. Alul az erősítő káva rendszerint ívelt. Ilyen a tölgyfából való, fiókkal is ellátott csökölyi asztal is a XIX. század közepéről, amelynek cseresznyefa tetejét le lehet húzni. (1. ábra RRM 80.43.1.1-2) Függőleges, négyzetes keresztmetszetű lábait díszesen kiképezték, végei rendszerint csonka gúla alakúak, az asztallap sarkai lekerekítettek. Ennek az asztalfélének a megléte már a XIX. század elejétől dokumentálható. Somogyban a XX. század elején még, mint hagyományos asztal nagyon gyakori szép, de főként lakószobákban. Ezeket sokszor évtizedeken keresztül használták (RRM 79.47.1. Buzsák). Kiscsaládok esetében a szobába megfelelő sarkába, ha kevés volt a hely kecskelábú asztalt állítottak. Ezek a típusú asztalok egyébként inkább a konyhába, lakókamrába, vagy pinceszobába kerültek ki a XX. században (40. ábra). A fennmaradtak között sok a keményfából való (tölgy pl. RRM 77.23.2 Nagykorpad, 77.5.5 Csököly), némelyiknek a lapján intarzia is van. Felhasználtak puhafát is. A somogyi pásztorfaragások 1880 körül készült jelenetein, ahol egyfajta stilizálást ugyan figyelembe kell venni, a kecskelábú asztalok sokkal nagyobb számban szerepelnek, mint más asztalfélék. (4. ábra)

#### Az ágy

Az ágy, gyakoribb somogyi nevén „nyoszola” vagy „nyoszolya”, horvátoknál „postelj” elsődlegesen az ágynemű tárolására szolgáló parasztságunknál, míg az alvóhely általában a földön volt (derékalj, gyékény, szalmaszák). Ennek a szokásnak somogyi meglétét bizonyítja Richard Bright leírása Taranyból, ahol a szobában egyetlen ágy volt csak magasra rakva, éjszakára az ágyneműt a földre terítették le a gyerekeknek. (1815. 59) Maga az ágy szó is inkább az ágyi ruhát jelentette. Az alvásra szolgáló sokféle nem ágyformájú építmény között meg kell említeni a „tűzhelyeket”, sárpadkákat a konyha fala és a kemence mellett, olykor még a kemence tetejét is, vagy a szemeskályha mellé, mögé rakott sárpadkát „kuszkol” is, amelyeken rossz ruhafélékre feküdtek. Raktak pallókat is téglára a füstökonyha sarkába alvóhelyül öregeknek. A kályha köré asztalossal rakatott, vagy házilag készített padon is megágyaztak éjszakára vagy a kályha mögötti vagy előtti fakanapéra is. Az ácsok illetve az asztalosok által készített ágyak a XVI. században paraszti lakosságunknál már általánosak voltak. A XVII. században kezdték az ágyak párban történő elhelyezését. Várleltárak, köznemesek leltárai már ekkor hirt adtak a reneszánsz eredetű „fedeles ágyakról” (KNÉZY J., 1992. 154-56.) az „hálóházban” vagy „úr-”, vagy „asszonyházban” a Dél-Dunántúlon. Éppígy a tornyos ágyak is kedveltek voltak. A XVIII. században már olyan sokféle ágyról tudósítanak az árjegyzékek, hogy paraszti körben az egyik legfontosabb bútordarabnak számított a szobában.

#### A dikó

Az ágyfélék körében hosszú karriert futott be a deszkavázra gyékényből, vagy szalmából fonott tetejű „dikó”, „lésza” vagy „szómalésza”. Már az ókori civilizációk uralkodóinak ilyen készítették. Magyarországon a hódoltság előtt már ismert lehetett (CSILLÉRY K., 1977. 42.-45.) E készítési technikájú darab a XX. század közepéig széles körben fennmaradt de már parasztok és pásztorok körében és jócskán csökkent a jelentősége. A gazda ágya mindig asztalos gyártotta darab volt, a dikó a többi családtagé lehetett. Iparosok háztartásában több keményfa vagy festett ágy között két-három szalmaágy is szerepelt, nyilván az inasoknak vagy segédeknek. A Kaposváron dolgozó német képfestő hagyatékához nyolc faágy és két szalmaágy tartozott 1806-ban. (SML Kacs Kovács-Bánó cs.l. XIII.17.sz.) Ügyesebb parasztgazdákon kívül háziiparosok, fonáshoz értő specialisták készítették, többnyire maguk a fonott ülőkéjű székek mesterei. Korábban ez bekerült a szobába a hátsó fal mellé, majd mikor hátul már két asztalos gyártotta ágy volt, a kályha felőli fal mellé szorult vagy ki a lakókamrába, istállóba, istálló padlására illetve a szőlőhegyi pincébe is. A két, múzeumi megőrzésre jutott ismert darab egyike a somogydöröcskei németek szőlőhegyéből, (MMgM 84.22.1.) a másik a zselici magyarok szőlőhegyéről való (RRM sz.n.) Kukoricacsuhéval is befönték a „lésza” vázát. Az 1933-ban a főként horvát eredetű népességű Berzencén még lakószobában is lefényképeztek a hátsó fal mellett ilyen lészaféléket. (6. ábra)

#### Az ágyszék

Szükségmegoldású, házilag barkácsolt ágyféle, két bakból, kecskelábból és rájuk fektetett deszkákból áll különösebb egybeszerkesztés nélkül. Az Árpádok korából karónyomok utalnak a telephelyeken az ágyak meglétére. Amikor az ágyban való alvás általánossá vált, a szegényebb néprétegek így oldották meg fekvőhelyüket. Magyarországon 1680-ból ismert erre a legkorábbi adat. (K. CSILLÉRY K., 1997. 405). Somogy megyében emlékezet szerint a XIX. század végétől csak alkalmi heverő hely az ágyszék (pl. pincében), vagy rendszeres alvóhely istállóban vagy füstös konyhában.

#### Ácsolt és asztalos készített ágy

Az ácsolt ágy Európában a IX századtól ismert. Ennél a sarokpilléreket deszkalapok kötik össze, majd az ágy beszövétt részét is deszkalapok váltják fel. Egyik legszebb ácsolt ágy ábrázolás 1392-ből való, Szent Márton halálát ábrázoló Joannes Aquila freskóján Mártonhelyen Szlovéniában. Már az ácsolt ágyak fölé is tettek textiltől való mennyezetet. Ácsolt ágyak legtovább az Őrségben maradtak fenn, Somogyból ez ideig nem derítettünk fel ilyen.

Az asztalosok gyártotta ágyak között megemlíthetők a fedeles ágyak a XVII-XVIII. században inkább a köznemeseknél voltak általánosak, a XVII. századi várleltárakban is előfordultak a „*hálózásban... Úr... vagy asszonyosobában*” (KNÉZY J., 1992. 154-56). A tornyos illetve koronás nyoszolyák a XVIII. században már elérték a parasztságot is Magyarországon. Somogyban inkább köznemesek vagyoneleltáraiban találunk az 1760-70-es években tornyos ágyat, mint 1774-ben a módos Tallián László javai közt hármat is, egyikre szűnyoghálót, a két másikra „*nyomatott vászon függőnyl*” függesztettek. De báró Sigray Károly birtokán 1779-ben a cselédszobában is akadt tornyos ágy. A paraszti használatra vonatkozó adatok eddig feltáratlanok. (SML IV.1.y.) E század közepén (1759) már ötféle asztalos ágyról tanúskodnak az árjegyzékek: „*dupla finum födeles ágy esztergálos munkára 6 f, közönséges feketére füstött ágy esztergálos munkára 2 f, két embernek való fekete ágy 1,50 f, egy embernek való hasonló 1,25 f, közönséges parasztágy, fehér 1f*”. A festőasztalosok a XVIII. században sokféle színűre festették az ágyakat, még zöldre, sárgára is, de parasztnál nem maradt ilyen széles a színkála. A feketére festett ágyak a Balaton környékén sokáig divatban voltak, a Nagyberék horvát falvaiban még a XIX. század végén is. (22. ábra) Ilyet kettőt is találunk a buzsáki tájházban, az ágyvégeik fent egyszerű íves, hullámos barokkos körvonalúak. Ez divat volt keményfa és puhafa ágyak esetében is, akár faszeggekkel rögzítették egymáshoz alkatrészeket, akár fém kapcsokkal. A németeknél kék alapszínű, fej- és talprészén virágzott ágyak voltak divatosak. A Drávamúzeumban kiállított szülői ágy virágzott része egyszerű, reneszánsz előképekre emlékeztető tulipános kompozíció. (42. ábra). Az enyingi, síófoki, ádándi, endrédi vásáron a magyar falvak népe is vásárolt virágzott díszű ágyakat, többek között szabadszentkirályi asztalosok munkáit, azután tornyos végű ágyakat is. Ezeket a XIX. század végén jellegtelenebb, barnára flóderozott bútorok szorították ki. A Kapos mentén a XX. század elején a hátsó szobába kerültek a tulipánosra festett végű ágyak. Aki nagyon divatozott „*tükrös ágyakat*” szerzett be párban az 1920-as években, de ezek már hálószoba garnitúrához tartoztak. (JANKÓ J., 1902.208) Meg kell említeni, hogy különbség volt a mindennap használt ágyak és a dísz ágynemű tartó ún. „*felvett ágyak*” között. A mindennapos használatú ágy házaspárnak, két főnek készült, ebben „*szalmazsák*”, esetleg „*derékalj*”, „*párna*” azaz dunna és egy vagy két vánkost. Előfordult, hogy a gyermekeknek az ágy alá kerekeken toltak be alacsonyabb „*supit*” horvátoknál „*postelka*” (5. ábra), különösen szegényebbeknél vagy ahol több gyermek is volt. Ha nem jutott a felvett ágyneműnek külön ágy, deszkát fektettek az ágyvégek felső szélére szögelt lécekre tetejére arra halmozták fel a díszágyneműt, míg éjszakára az építmény alá bújttak be. A felvett ágy tehetőségtől, de a szokásoktól függően is többféle lehetett: a szalmazsákra, madracra két-három dunnát fektettek, tetejére 2-3 sor keskeny végű „*küttővászonból*” való vánkost. A sifonból való vánkosok szélesebbek voltak, ezekből kevesebb fért el egymás mellett, de csipkés végük alá színes anyagot tettek. A belső-somogyi, paraszti szövésükről híres asszonyok a piros bécsi vagy kékfestő terítővel takart díszágynemű tetejére a leghímesebb küttővászon vánkosokból állítottak fel egy egész sort, mint ahogy a csökölyi szobák rajzán, fotóján. (44. ábra) A nagyberék horvát asszonyai a vászon ágyneműből három „*párna*” és három vánkossort tettek fel (22. ábra), de a gyári anyagokból (sifon, karton, damaszt) való csipkés-fodros ágyneműt szinte a mennyezetig pakolták fel, mint Gönyey Sándor 1927-ből való fényképe bizonyítja. (EF 57 117) Ünnepen ennek a tetejére terítették le a vörös hímest és varrott és rátétes díszítésű „*ponyávát*” terítőképpen. A Lakócsa környéki horvát falvak asszonyai másképp rakták fel az ágyukat, mint bármely más népcsoport a megyében. Ők is szívesen készítettek pótágyat a gyermekeknek a nagyobb ágy alá, de a csikosan szőtt, s a benne alvó asszony korát színeivel is kifejező ágyneműből a fejhez magas csúcsos vánkost állítottak fel (5. ábra). Az ágy környezetéhez tartozott számos más kisebb bútor. Elé állították az éppen nem használt deszkahátas, vagy lécvázaz, szalmafonatos ülésű székeket, (7. ábra) eléjük tették a rengőpadot, eléjük vagy közéjük a bölcsőt. Itt volt, ha elfért a járóka, állószek, tolóka helye a fiatal anya ágya közelében. Ha szűken voltak, éjszakára betolták ezeket is az ágy alá ugyanúgy, mint a csizmahúzó.

#### Bölcső

A kisgyermek bölcsőfélei között a leggyakoribbak a csecsemők kisteknői un. „*pólabölcső*”-i, amelyet nyárfából cigányok faragtak. Volt olyan, amelyiknek a pólyakötő számára fogakat csapoltak a felső szélébe a két hosszanti oldalon, másiknak pedig talpszerű kiképzést faragtak alul. (39. ábra) A pár hónaposnál nagyobb gyerekeknek általában talpas bölcsőt készítettek asztalossal, némelyik parasztember maga is meg tudta csinálni. Többnyire nem festették. Ez a bútorféleség nagyon régi, a bronzkori mediterrán civilizációban alakult ki, és a vázas szerkesztésű antik gyermekágy nyomán alakult ki. A talpas bölcsőt, mint a „*bölcső*” név is mutatja a magyarokkal még a honfoglalás előtt megismertette valamelyik török nép, ők viszont ezzel egy általuk Bizáncból átvett tárgytipust közvetítettek. (K. CSILLÉRY K., 1997. 408.) Már a 1271-ben falusi környezetből említették a tanuk Szent Margit kanonizációs pere kapcsán kialakult legendában. (K. CSILLÉRY K., 1993.19) A XVIII. században a bölcső fontos árúja volt az asztalosoknak, minden réteg vásárolhatta. 1759-ben az állványos „*festett fiókos lógó bölcső 2 forint, talpas festett bölcső 1,25, paraszt sima 80*” krajcárba került, 1775-ben a fiókos lógós bölcső áránál a lakatos munkát is beszámították. Az állványos bölcső később alakult ki, mint a talpas formájú, de Európából már a XIV. században kimutatható. (K. Csilléry K., 1997. 412-3). Ez a típus Somogyból ez ideig csak Szennáról ismert, parasztember munkája fenyő, cseresznye- és iharfából XX. század elejéről (RRM 80.12.1.2), de sokkal általánosabb a megyében a talpas bölcső. Mind a talp végeit, mind a végoldalakat tetőszélét barokkosan, hullámosan fűrészelték ki és felül egy-egy fogóval is ellátták. Olykor a

sarokpillérek tetejére felálló gombot faragtak. Az erre kötött zsineggel rengették a gyermekek. A legtöbb bölcső hosszanti oldalának tetején a rácozás szolgálta a lekötést. rácozás díszítette. Előfordult, hogy barnára festették be a bölcsőt, sőt világosabb és sötétebb barna váltakozott rajta. (RRM 79.47.2) A feketére festett bölcsők legtovább a buzsáki és környéki horvátoknál maradtak fenn, de a XIX. század végén a tehetősebbek már barnára festett bölcsőt rendeltek meg a buzsáki asztalostól. Másutt a szegényeknél illetve ahol sok gyermek volt a maga színében hagyták a bölcsőt, nem vesződtek festéssel. A rácozást faragással is díszítették. A németeknél kék alapszínűek voltak általánosak. Az eddig ismert legrégebb német bölcső bonnyai készítésű és használatú „Wiese”(43. ábra) 1837-es évszámú, alacsonyabb (51 cm), a szokásosnál. Talpa körszelet alakú, végein és oldalának szélén profilált dísszel. Faszegekkel rögzítették. Halványkékre festették és piros-fekete tulipános mintákkal virágozták. Egy másik bonnyai bölcső 1895-ből helyi mester munkája (Heffler vagy Hitter nevékre emlékeznek). Sötétkék alapszínű, talpas formájú, felül a rácozást összefogó fája is díszített hullámvonalasan. A bölcső egyik oldalán fehér a másikon piros téglalap alakú mező, amelyben hagyományos bimbó- és levélelemeket és gyári nyomott virágos mintákat utánozó füzér helyezkedik el (RRM 71.30.21.). Egy szintén 1895-ből való „Annamaria Christ” feliratú kékalapú somogyi német bölcsőn az évszám és név két oldalán egy-egy fehér mezőben nem füzérszerű dísz, hanem sokszínű, (kék, zöld, sárga, vörös színek fekete kontúrozásokkal) nagyon tömött virágkompozíció van, vaskos tulipános, rózsás, szőlős, leveles motívumokkal, e két nagyobb mezőt lent zöldes alapszínű egyszerű virágfüzér szegi, a két szél középvonalánál egy-egy piros rozetta helyezkedik el fehér körben, kék középpel. Ecsenyben, Bonnyán elmondták, hogy a XX. században már barna bölcsőt csináltak.

#### Törölköző „kendőtartó” és „kendőtartó polc”

A szobabehatár melletti falnál helyezték el Somogyban a dísztörölköző tartót, amely sokféle lehetett: pl. fából való, egyszerű rudat tartó szerkezet szögletes hátlappal, a rúd tartására kiálló fapánttal. Készíthette bográr, molnár, asztalos, vagy paraszt- és pásztorember is. A pásztorok kidíszítették vésett, domború vagy áttört faragással a hátlapját. Somogyban gyakran a kendőtartó rész fölé keskeny kettős polcot szerkesztettek, melyeknek az oldallapjaiba fűrték be alul a kendőtartó rúdját. Zselici parasztemberek igen szép, maga színében hagyott keményfa polcos kendőtartókat faragtak fűrész nélkül is (44.ábra). Amikor az évszámok felírása megszűnt a nagyobb bútorokon, megjelentek kisebb szobaberendezési tárgyakon pl. a kendőtartós polcon is, mint a bonnyai németeknél ismert 1868-as (45. ábra) és 1898-as évszámú (RRM 71.30.11) kék alapú, virágozott darabon.(46. ábra)

#### Kanáltartó

Az edénykészletek egy része a szobában került elhelyezésre, így az evőeszközöket fiókba tették, a kanalakat is olykor fából faragott tartókban feltűnő helyen lehetett látni. Vagy a mestergerendára szegezett lukasra bevagdalt lécekbe rakodták,(47. ábra) vagy felfüggeszthető, sokszor díszes hátlapú, (48. ábra) vagy doboz formájú sima, esetenként lécdíszes (49.ábra) kanalast függesztettek fel a falra vagy valamelyik gerendára, ismertek voltak kosarasok által fonott és bádogosok által drótból készített evőeszköztartók is. Amikor a szabadkémények használata miatt tisztábbak lettek a konyhák a kanál vagy evőeszköztartók részben a konyhába kerültek. Ezek jelentős részét faragáshoz értő parasztemberek készítették.

#### Más díszes apró berendezési tárgyak a szobában és konyhában

Sok apró olyan tárgy van, amellyel szépérzékű emberek otthonosabbá tették lakásukat. Volt, aki óratartót faragott, más fedőtartót, szappantartót, (50.ábra) apró dobozokat, képkereteket. Iparosok, molnárok, asztalosok ritkábban módosabb parasztok is pipatóriumot is beszerettek vagy készítettek. Vásároltak piacon, vásáron is kerek, ovális, festett dobozokat konty illetve ékszertartónak ausztriai kereskedőktől. Ezek helye vagy a ládában, szekrényben, de olykor a szublóton volt. Ugyanígy talpas, függeszthető kis tükröket is vettek szatócsboltokban piacon, vásárokon. A függeszthető tükrök helye a szublót vagy kászli felett volt. Vándorárusoktól illetve vásárokon kirakodó órásoktól vették a schwarzwaldi faliorákat, melyeknek fehérre festett előlapjának tetejét virágos matrica díszítette, előlapú vassúlyokkal működtek, de voltak fém vagy porcelán előlapú szintén vassúlyokkal és ingával működő órák is a falusi otthonokban.(K.CSILLÉRY K.,- BOGDÁL F., 1981. 94-95.) Emlegettek olasz órakereskedőket is, de árulták a helyi mesterek is. Külön fejezetet érdemelne a falra tett képek témája, beszerzésének módja, a kiválasztott témákhoz kapcsolódó ízlés, felfogás elemzése. A búcsúkon, vásárokon lehetett különféle üvegképeket, nyomatokat, viaszfigurákkal és fénylő papírkereggel ellátott falra való szent és hazafias képeket. De képkereskedők házaltak is és a kopott, elszennyeződött képek keretébe maguk vágták be az újakat.

#### A gyermekneveléssel kapcsolatos tárgyak

A rengőpadról, pólyabölcsőről, gyalogszékről, bölcsőről már szó esett a fentiekben. Az „állóká”-król hallgatnak a levéltári források. Ez az alacsony szék formájú, közepén akkora lukkal rendelkezik, hogy az állni tanuló gyermek belefér. A múzeumi gyűjteményekben XIX. XX. századi példányai szép számmal találhatók, s a paraszti visszaemlékezések is mutatják fontosságát. Somogyban ennek nem volt talprésze, a gyermek lába alá rongyot vagy párnafélét tettek, ha hideg volt. Gönczi Ferenc erről épp úgy írt, mint a járókákról (1937). A gyerekek járását elősegítő eszköz a magyar „forgó és keringő”, és horvát „vrtulka” általánosan ismert. A mestergerendához és a talajba rögzített vékonyabb tengelyre félkör alakú vesszőből vagy fából hajlított

abroncsot rögzítettek, amelybe a körbe tipegő gyermeket állították és amelybe kapaszkodott, hogy járni tanulása. (5. ábra) Egy segesdi asztalos hagyatékában 1806-ban találtak ilyen „Galge-fát”. (MOL P 623.IV. k. 22.sz. 235 cs. C (1773-1817) A tolokák „járókák” legismertebb fajtája az elől T alakú fogófavál, lent két kerékkel ellátott eszköz, melynek harmadik kerekét a két kerék tengelyére merőleges talpra szerelték. Ezt tolta maga előtt a gyermek. Ismert járató az állóka formájú, de négy keréken mozgó, lécekből összeszerelt könnyed alkotmány, egyik különleges példányát Szennáról sikerült fellelni. (51.ábra) A fonott ülőkéjű székek között is előfordultak gyermekeknek való alacsony, támlás példányok, de a XX. században már olyan magas fonott székeket is megrendeltek a módosabb családok, különösen elkényeztetett kis egykéiknek, amelyekről a kisgyermek az asztalt elérte. Még inkább gyermekeknek szánták a támlátlan kisszékeket.

A szobaelrendezés rendszere, ennek változásai és esztétikája

A paraszti szobabelső sarokpados elrendezése a XVIII. századtól tudjuk eddigi adatainkkal bizonyítani, amikor már párban készítették, illetve rendelték meg a „hosszúszék”-eket, karos- vagy „hátaspadok”-at. A köznemesi lakásokból a XVIII. század folyamán fokozatosan eltűnt, de paraszti közösségekben megérte a XX. századot. Az első sarokpados somogyi paraszti szobaberendezési adat Svato Ignác takács végrendelete 1737-ből Tabról, amikor gyermekeire hagyta bútorait is: egy ácsolt láda „kis szökrényecske ...egy nagy asztalka, két hátus és két gyalogszék, két pad, egy tálos, két tál, öt fatányér, három fazék, egy bucsus kátula iszákkal...” képezte a szoba berendezését (SML XIII.13. sz. 25.d. Kacskovics-Bánó cs. lt.). A jobb módú családoknál hagyomány volt, hogy a szobába rangos, tartós keményfa bútorokat rendeltek meg. 1842-ben Simon Borbála férjhezmenetelekor magával vitt hozományában csak a láda volt fenyőfa, az asztal, a két szék és az egyetlen ágy tölgyfából készült, padot nem kapott, viszont az ágyi ruhája: „2 új ... 1 avét párna... (dunna), 5 db új vánkös, 2 avét... 9 db 9 rőfös új és 2 avét lepedő ... 1db füstölt ágysterítő...” volt (SML Mernyei urad. Orphanalia XI. 603.)

Az együtt gazdálkodó Bíró család két szobás házzal rendelkezett 1847-ben. Ekkor még az első szoba is sarokpados volt az összeírás szerint: „Az első szobában egy almárium.. asztal keményfa két paddal együtt, egy hátas szék és egy szalmaszék, három öreg kép, két tükör kép... két fogas és egy kendőtartó...” (SML XI. 603.). Jankó János Balaton melléki kutatásainak idején történt általánosan az a változás, amikor az addig németeknél, magyaroknál általános „sarkos” berendezést felváltotta fokozatosan a „párhuzamos” bútorelhelyezés. Ekkor még a korábbi ízlésnek megfelelően az agyagos sárral lesimitott falat fehérre meszelték kívül-belül, a szoba földjét nem padlózták le, csak polyva és sár keverékébe megsározták, majd agyaggal lesározták. A szoba földjét cserépkorsóval. vagy kilukasztott kifestéssel mintásra (csigavonalasan, karikásan, nyolcasokat rajzolva stb.) öntözték meg. A bútorzat tehát fehér falak között és agyagszínű padozat között érvényesült. Jankó leírás nagyon pontos: „A sarkos berendezésnél a szobának az udvar és az utca közé eső sarkában állott a sarokpad, ennek két szárnya közt az asztal, a hátsó fal mentén egymás végében két ágy, a két ágy közt egy almárium vagy fiókos sublat, a sarokpad végében egy-egy tulipános láda, a konyha felőli fal közepén a kályha, ettől le az ajtóig egy lésza ...egyszerű faágy... A párhuzamos berendezésnél a sarokpad eltűnik, úgy ezen, mint a hátsó fal mentén egymással szemben egy-egy ágy áll, a két ágy és a két ablak közt... kanapé van s ez előtt asztal, a szoba egyébként ugyanolyan elrendezésű, mint a sarkos...A magyar házak némelyike ezt a párhuzamos berendezést csak részben vette át, amennyiben az asztalt a szoba közepére állította ugyan, de a szoba udvar felől eső falához ágyat nem állított, hanem oda került vagy egy kasztens, vagy egy almárium s néhány tulipános láda” (1902.207-208). A leírás nagyon pontos, s a rendszer még az 1960-as évek végén is fellelhető volt régies berendezésű házakban, (52.ábra) csak az alacsonyabb szekrények helyébe „fennálló”-k léptek, s így a szoba utca felőli falánál sokszor két magas szekrény nézett farkasszemet egymással. Sokat jelentettek a szobák méretei mindkét elrendezésnél. A jó módú családok nagyobb méretű szobáiba nagyobb és több bútor fért el, s a nagyobb bútorok közti üres falfelületeket apróbb, részben házilag barkácsolt tárgyakkal töltötték ki, részben képekkel, naptárakkal stb.

A szorosabban vett bútorzaton kívül számos más tárgy is hozzájárult a szobaberendezés egységéhez. Elsőként kell megemlíteni a textiliákat. A függönyféléket, amelyek a múlt század közepén szegényebbeknél még inkább vászonból voltak, módosabbaknál piros bécsi kartonból, utóbb kékfestőből is. Hasonlóan alakult az ágytakarók színe is. Vászon ágytakarókra legtöbbször a Nagyberek horvát falvaiban emlékeztek. (22.ábra) Náluk alakult ki az a fejezőlapon piros szőtt díszű ágyterítő, melyet az ágy elé függönyként is használtak gyerekágyas asszony esetében, de ünnepen az ágyra terítették. Volt ennek megfelelő halottas ágylepedő illetve terítő is. Piros alapszínű fekete vagy fehér mintás „bécsi”, kékfestő ágyterítőket (1.7.ábra) és függönyöket a XIX. század végén a fehér sifonból varrtak, fodrokkal ellátottak szorították ki a szép szobákban, de zöld vagy bordó alapszínű, mintás szövet ágytakarókat is szívesen szereztek be (8.ábra). Megemlítené még a díszítőrozköző is, amelyet a kendőtartóra, vagy kendőtartóval ellátott szekrényre vagy polcra akasztottak Ez magyaroknál, horvátoknál rendszerint szőtt díszű volt, esetleg monogrammal, évszámmal is. Az 1920-as évektől himzett, felíratos, sőt gépi stikkelésű díszítőrozközőket is feltettek a magyarok, rendszerint a házasulandók kaptak „jó reggelt” felíratú darabokat. A németek szerették a kézi varrást „Thuchl”-t készíteni, színes, főként piros, piros-kék, vagy piros-fekete kevés fehérrel keresztszemes öltésekkel, évszámmal, a gazdaasszony gótbetűs monogramjával, vallásos imaszöveggel. Tükör nagyon későn jelentkezett a szobák berendezésében, először csak tenyérnyi került a falra, a

két utcai ablak közé, majd egyre nagyobb. Kaszokban úgy emlegették tükröt, hogy a „szoba szeme”. A sublótok, kászlik tetejére állítottak kis, ovális talpas, esztergályozott tükröket a férfiakra borotválkozáshoz. A tükör két oldalára egy-egy kisebb fénykép került már a XIX. század végétől, a gazdaasszony esküvői, vagy fiatalasszony képe, a gazda katonaképe, katolikusoknál körbe is rakhatták apró szentképekkel, legfelülre kereszttel. Keresztet akasztottak a bejárati ajtó fölé is, mellé pedig szenteltvíz tartót. A képek, festmények, üveg-, vagy tükröképek megjelenése a XVIII. században már megfigyelhető, mind a köznemesek, mind az iparosok szívesen díszítették ezekkel szobáikat. Egy kaposvári képfestőnek 21 képét jegyezték fel 1806-ban, köztük egy „magnifikat” feliratút. (SML XIII. 17.sz. 29.d.), 1822-ben egy barcsi zsellér, malombérlő rangosabb bútorai mellett „tükör, tükörrre festett két kép...üvegre pingált kép” is szerepelt (MOL P 623 IV.30.sz. C.243.cs.). Katolikusoknál természetesen szentképek kerültek a szoba hátsó falára az ágyak fölé, Jézus szíve, Mária szíve úgy, hogy a két alak egymás felé néz, középre golgota vagy szent háromság, máshova a családfő, gazdaasszony nevének szentje is kerülhetett részben a hátsó szobai falra, vagy a sarokpad fölé a sarokba, (52 ábra) vagy a kályha előtti falrészre az ágy vagy láda fölé. Ha a sarokpad közé került a legfontosabb szentkép, mert itt volt a szent sarok, a képet körül is díszítették búcsúkról hozott művirágokkal. A barokk vallásosságnak megfelelően az ausztriai kereskedők elárasztották ezekkel részben a Dunán, részben a Dráván gabonás hajókon útban visszafelé szállítva le áruikat. Az üvegre és tükörrre festett képek divatja a XIX. század második felében megszűnt, aránylag kevés került elő a megyéből a módosabb katolikusoktól, de XIX. század eleji vagyonleltárak és árverési jegyzőkönyvek tanúsítják egykori közkedveltségük. Helyettük nyomtatottakat vettek inkább, az olcsóbb volt, a reformátusok, evangélikusok hazafias képeket (Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos pl. 8. ábra, az 1848-as események, hősök megörökítései), a katolikusok szentképeket, zenélő kálváriát, az első világháború óta a királyok portréját vagy lovas képét, a családtagok egyszerűbb vagy díszesebb, körülhímzett, vagy gyöngyökkel kivarrott kerettel ellátott katonafotóit. A hálószobás berendezésnél már az ágyak végébe a gazda és felesége kinagyított portréja vagy esküvői képe került. A nyomtatottakat árulók házhoz is mentek, s a befüstölődött, megsérült képek helyére a keretbe betették az újabbakat. A felhúzzható, muzsikáló képek is divatba kerültek, evangélikusoknál pl. Rákóczi képét szerkesztették így egybe zenélő szerkezettel, katolikusoknál golgotát vagy mást. A búcsújáróhelyek viaszmadonnával és kisjézussal megtöltött színes, fényes papírdíszű képei főként az Andocsra járók szobáiban voltak divatosak szerte a megyében. (54. ábra) Az Andocscon tevékenykedő mézesbábosok egyike egyenesen Bécsből telepedett le és hozta magával a viaszképek illetve viaszszobrok készítésének ismeretét a XIX. század közepén. A falóra megjelenése is a XIX. század közepétől vált általánossá paraszti körökben, de iparosoknál már a XIX. század elején megtaláljuk az inventáriumokban. Eleinte fából való, színes festett előlappal készült, fehér alapszínben, felül matricával készült virágzással, majd elől fehérre festett fémlapúval esetleg porcelánból valóval, két körte alakú súly működtette. Helye a hátsó fal középvonalában, vagy a két ablak között volt. Nagyobb méretű, rangosabb órákra csak akkor költöttek, mikor már komplett hálószoba berendezéseket vásároltak, melybe két ágy, egy szelón, két szekrény, egy toalett tükör, két éjjeli szekrény egy asztal és négy szék tartozott. A tartalék ágyneműt ebben a szobában rakták fel. Külön kellene szólni a világításról is, mely szintén része a lakásberendezésnek. A legrégebb emlékek szerint mécses, „pipicsel” égettek tökmagolajjal, amelyet zöldes, tisztítatlan üvegből készítették kisebb vagy hosszabb talppal, gömb alakú tetővel és helye az asztalon, kályha vállán, vagy fiókos szekrényen volt. Olcsóbb volt a bádogból való hengeres formájú mécses, de alkalmilag készítettek burgonyából is. Gyertyát is tartottak, amelynek bádogból való tartói számos változatban lelhetők fel múzeumi gyűjteményekben. A foklát az 1880-as évekig készítették és használták, pl. ennek fénye mellett fontak. A foklátartók is bádogosok remekei voltak. A petróleumlámpák méretük, díszességük folytán hangsúlyosabb szerepet kaptak a szobaberendezésben az 1880-as évektől. Függesztett lámpák a XIX. század végé terjedtek el általánosan, ezek a sarokpad fölé kerültek először, akár egyszerű bádog ernyője volt, akár üvegből vagy porcelánból való (52. ábra). A talpas, díszesebb (porcelán, üveg, fém) petróleumlámpák 1910 körül váltak általánossá, helyük a nagy asztalon vagy sublóton volt. Legdrágábbak a „jüszterlámpá”-k voltak. Később, mikor az asztalok a szoba közepére kerültek, e fölé lógatták le a mestergerendáról.

A cselédek leginkább a parasztok levetett bútorait vásárolták meg amennyire lehetett a paraszti szobabelső utánózták le. De ez arányaiban nem sikerült, ha két család lakott egy szobában, igencsak be kellett osztani mindkettőjük lakóterét. (55. ábra). Bútoraik rosszabb állapotúak voltak, könnyebben tönkrementek.

A parasztok a már nem divatos, de még jó állapotú berendezési tárgyakkal továbbra is helyet találtak pl. a konyhában, kamrában, piceszobában. Ha ekkor már másodlagos volt is jelentőségük, ezeket a lakótereket is széppé varázsozták (56. ábra).

#### IRODALOM:

Benda Gyula

1978 A keszthelyi uradalom 1850 előtti hagyatéki és vagyoni összeírásai I. Keszthely 1711-1820. In: Font.Mus.Eth.1.Budapest

- 1989 A lakásfelszereltség változásai Keszthelyen 1790-1820. Budapest In: Novák László- Selmeczi László (szerk.) Építészet az Alföldön. II. Nagykőrös 133-161.
- Bright, Richard  
1970 Richard Bright utazásai a Dunántúlon. 1815. Ford.: Szerecz Imre. Veszprém
- K. Csilléry Klára  
1972 A magyar nép bútorai. Budapest  
1973 A Bútor- és világításgyűjtemény gyarapodása LV. NÉ115-118.  
1977 Asztal NL 1.156-157.  
1980 Kanapé. NL 3. 18.  
1981 Pohárszék, almárium, konyhaszekrény, tálalószekrény. Sublót NL 4. 18.496.  
1984 Komáromi láda 1799-ből. Ház és Ember 2. 203-205.  
1985 Statisztikai vizsgálatok a magyar népi bútorok történetéhez. Ház és Ember 3. 183-200.  
1987 Egy XVIII. századi adat együttes lokalizálása. Arator. Dolgozatok Balassa Iván 70. születésnapja  
tisztelőre. Szerk.: Balázs Géza, Voigt Vilmos. Budapest 45-49.  
1987a  
1991 Bútorművesség. In: Domonkos Ottó (főszerk.) MN III. Anyagi kultúra 2. Kézművesség. 482-523.  
Budapest  
1993 Bútorművesség - lakáskultúra - népművészet. NÉ LXXV. 9-34.  
1994 Adatok az asztalszék múltja és továbbélése kérdéséhez. Stud. Com. 23. 149-163.  
1997 Lakáskultúra. In: Balassa Iván főszerk.: MN IV. Anyagi kultúra 3. Életmód. Budapest 327-416.  
1997a Vallásos ábrázolások magyarországi népi bútorokon. In: Népi vallásosság a Kárpát - medencében.  
II. Szerk.: S.Lackovits Emőke. Veszprém-Debrecen. 41-67.  
1999 Schranke mit trapezförmigen Giebeln. Gedanken zu einem Beispiel von Kulturwanderung. In: Netzwerk Volkskunde Ideen und Wege. Szerk.: Franz Grieshofer und Margot Schindler. Wien 399-411.
- H. Csukás Györgyi  
1987 Asztalosok Szentkirályszabadján. Ház és Ember 4. 113-136.  
1996 (szerk.) Az Mester Emberek Míveinek árazása. Építőiparosok,...asztalosok árszabásai. Budapest
- Dobai András  
1983 Somogy megye az első katonai felvétel idején. SMM 14. 89-161.
- Domacinovic, Vlasta  
1977 Skrinje od tesanijh dasaka u Jugoslaviji. Vinkovci
- Gaál Nagy Gáspárné  
1972 Emlékeim Szabadi község századeleji életéből. SHH 2.sz. 60-70.
- Gönyey Ébner Sándor  
1931 Adatok a Zselicségi Szenna tárgyi építkezéséhez, különös tekintettel a faépítésre. NÉ XIII. 89-110.
- Gönczi Ferenc  
1937 A somogyi gyermek. Csurgó. 3-317.
- Györkösy Alajos  
1970 Latin-magyar kézisztár. Budapest
- Gyulay Károly  
1911 Faluszemes monográfiája. Budapest
- Hófer Tamás  
1957 Jobbágy hagyatéki leltárak és becsük a keszthelyi Festetics uradalomból 1785-1847. Atsz 285-327.
- Hogyan éltek...  
1980 Hogyan éltek elődeink. (Fejezetek a magyar művelődés történetéből) Szerk.: Hanák Péter. (a lakástörténeti részt a XVIII. századi részben Csilléry Klára írta.)
- Hölbling Miksa  
1845 Baranya megye orvosi helyirata. Pécs
- Jankó János  
1897 Az Ezredéves Országos Kiállítás Néprajzi faluja. 7. ház 11-22.p. Budapest  
1902 A Balaton melléki lakosság néprajza. Budapest 412.
- Kanyar József, dr.  
1967 Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Kaposvár (Bővített kiadás 1989.)

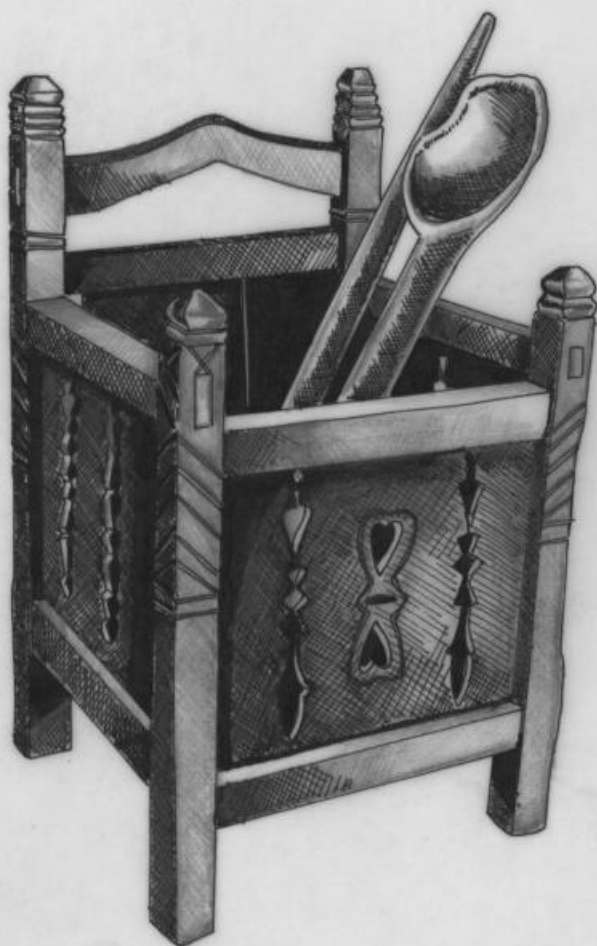
- Kerecsényi Edit  
 1968 Pogányszentpéter agyagi kultúrája. In: Pogányszentpéter története. SMF 12. Szerk.: Takáts Gyula 35-81.  
 1980 100 év lakáskultúrájának alakulása Csurgón. In: Somogy Néprajza II. Szerk.: Knézy Judit. Kaposvár 13-60.
- Kiss Sámuel, apáti  
 1822 Értekezések Somogyról. TGy. V. 35-49.
- Knézy Judit  
 1972 Faépítkezésre vonatkozó XVIII. századi adatok Somogyból. Eth. LXXXIII. 517-531.  
 1979 Áttelepített parasztházak berendezése, a bútorok készítési idejének megállapítása a Szennai Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Műemlékvédelem XXIII. 4.sz. 337-344.  
 1984 Somogy XVIII. századi táplálkozástörténetéből. SMM 15. Kaposvár 135-172.  
 1991 Fejezetek a Somogy megyei Nagyberék négy községének anyagi kultúrájából. I. SMM 22. 35-54.  
 1992 Köznemesi bútor-jobbágyparaszti bútor a Dél-Dunántúlon (A 16. század végétől 1850-es évekig) Ház és Ember 8. 153-166.
- Malonyay Dezső  
 1909-12 A magyar nép művészete. Budapest III.IV.V.
- Mándoki László  
 1960 A kisgyermekes állni és járnai tanulását szolgáló eszközök a Néprajzi Múzeumban. NÉ XLII. 127-159.  
 1962 Baranyai székek. JPMÉ 341-361.
- Mike Györgyi  
 1975 Szobabelsők. Lábod. N.Közl. 20. 90-94.
- Munkácsy Dániel  
 1842 Bököz. Regélő 2. Félév. 567-570, 583-584..
- Nagy Eszter, Benczéné  
 1978 Adatok néhány XIX. századi mernyei jobbágyhagyatéki leltár vizsgálatához. SMM 10. 87-100.
- Nagy József  
 1910 A csökölyi nyelvjárás. Budapest.
- Radvánszky Béla  
 1986 Magyar családélet és háztartás. I-III. Budapest
- Radvánszky Béla - Závodszy Levente  
 1909 A Héderváry család oklevéltára I. Budapest
- Schram Ferenc  
 1970 Magyarországi boszorkányperek I. Budapest
- Simon József  
 1975. Szobabelsők. Balatonszentgyörgy. N. Közl. 20. 77-89.
- A soproni kereskedelmi...  
 1877 A soproni kereskedelmi és iparkamara jelentése az 1876. évről. Sopron
- Szabó István  
 1969 A középkori magyar falu. Budapest
- Tarján Gábor  
 1979 Baranyai ácsolt ládák a Janus Pannónius Múzeumban. JPMÉ XXIV. 251-265.
- Tímár György  
 1989 Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai (1546-1565). Pécs
- Urbaria et Conscriptioes  
 1981 6. Füzet (szerk. Aradi Nóra) Budapest
- Vadászi Erzsébet  
 1986 Lakás, bútorzat. In: Radvánszky Béla: Magyar családélet, háztartás. I. 296-308. Budapest©  
 1987 A bútor története. Budapest.
- Vajkai Aurél  
 1964 Balatonmellék. Budapest
- Viski Károly  
 1941 Bútorzat. In: A magyarság néprajza. I. 217-154. Budapest  
 1942 Díszítőművészet. In: A magyarság néprajza II. 226-344. Budapest
- Závodszy Levente  
 1922 A Héderváry-család oklevéltára. II. Budapest
- Zentai Tünde  
 1978

### ÁBRÁK JEGYZÉKE:

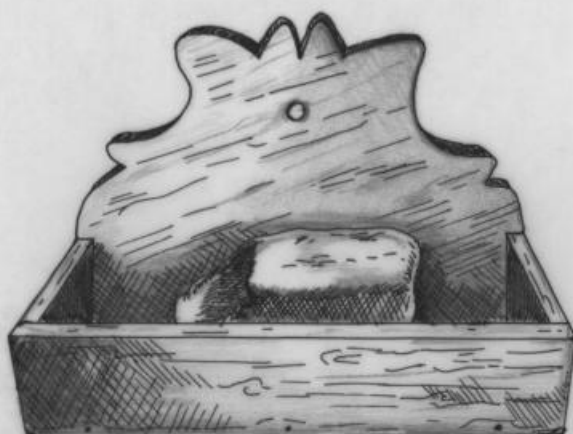
1. Csökölyi szobabelső 1842-ben épült házban. Rekonstrukció, 1840-es évek állapota a házbeli eredeti bútorokkal. SzSzNGy. Neg. RRM F 16076. Gőzsy Gáborné felvétele
2. Tótszentpáli szobabelső Babódi Sándorné Pasztusics Margit 1973-ban készült színes rajzán. RRM A
3. Hátasszék Osztopánból 1798-as évszámmal, intarziás dísszel, RRM 4925.
4. Mulató jelenet kecskelábú asztallal karclozott díszű sőtartón kecskelábú asztallal, 1880 körül, valószínűleg somogyi. In: MALONYAY D., 1911. III.k. 156.képtábla. 6. Juhász Árpád rajzán.
5. Horvát szobabelső felvetett ágygal „*velki postelka*”, alatta „*supi*”-val, ruhásrúddal, gyermekjártató forgóval „*vrtulka*”-val. Potony. Gönyey Ébner Sándor 1937 EF 57042.
6. Horvát eredetű községben szobarészlet kályhával, lészával, bölcsővel Berzencén 1933-ban. Gönyey Ébner Sándor felvétele EF 68930.
7. Szobarészlet a Kisbajomból áttelepített házban ágygal, kendőtartóval, kanáltartóval XIX. század végi állapot jelzésével. RRM F 16092, 16094. SZSZNGY
8. Első un szép szoba felvetett ággyai szövet ágyterítőekkel, órával, hazafias képekkel, Kossuth Lajos portréjával a Szennára áttelepített nagykorpádi házban, 1920-50 közötti állapot. Knézy Judit felvétele.
9. Ácsolt láda „*szökröny*” bükkfából, 1838-as évszámmal, hornyolt mértanias díszű, minden szerkezeti elemén önálló kompozíció, elől szíves központi motívummal, sötétkék festéssel. Darány (RRM 78.20.1)
10. Festetlen ácsolt láda tölgyfából vastag hornyolással a vend népű Taranyból RRM 1856. XIX.század vége, paraszti munka RRM F 15 677
11. Festetlen ácsolt láda „*skrinya*” részlete a horvát népű Bolhóról bükkfából XX. század eleje D 90.23.1 Knézy Judit felvétele
12. Ácsolt ládák a Drávamúzeum lakócsai horvát szobájából, egyik a XX század elejéről, másik az 1950es évekből. Knézy Judit felvétele
13. Menyasszonyláda, komáromi mester munkája Attaláról a XIX. század közepéről RRM 10889. Később sublónak átalakították, restauráláskor hozták vissza eredeti formájába. Knézy Judit felvétele
14. Menyasszonyláda, alul fiókkal megtoldva. Külső-somogyi asztalos munkája, 1838-as évszámmal, Zamárdi RRM 73.35.272 RRM F 16735-6
15. Menyasszonyláda Csökölyből, helyi mester munkája 1856-as évszámmal. RRM 4259. RRM F
16. „Mönyasszonyláda”, Csököly 1884-ből, helyi mester munkája RRM 77.5.3 RRMF
17. Német menyasszonyi láda részlete, barcsi asztalosmunka a XIX. század közepéről. Szulókról való. Drávamúzeum kiállítása Knézy Judit felvétele
18. Német menyasszonyláda két időszakból való részletei: 1858 és 1916. Somogyszil RRM 82.18.1
19. a. Német szekrény Ecsenyből 1866-ből, trapézormú kiképzéssel, klasszicizáló virágkompozícióval (RRM 2974) Neg. RRM F 15 395  
 b. Német szekrény, Ecsenyből, XIX. század közepe, trapézos orommal, klasszicizáló díszítéssel. (RRM 8583)
20. Német szekrény 1833-ból, Ecsenyből, reneszánsz ízű virágkompozíciókkal szembenező fehér lovakon magyar huszárral és osztrák katonával. Ecseny (RRM 8584)
21. Szobarészlet Veller József házának hátsó szobájában „*kászli*”-val, felette tükörrel, családi képekkel, tetején vallási élet tárgyai, a hátsó falnál ágy zöld szövet terítővel, előtte két szalmafonatos ülőkéjű lécvázás szék, felette kendőtartó rúd. Bedeg 1971 Lantos Miklós felvétele. RRM F 21007.
22. Kómód „*sifonér*”, a buzsáki tájház első szobájában, XIX. század végi állapot jelzésével. Két ágy között „*szent sarok*”-nak berendezve a teteje, amelyen a szentek szobrai (ugyanaz, csak nem egyforma méretben) párban, gyertyatartók és a keresztek is párban vannak. A felette levő Szentháromság kép előtt szokott esőért imádkozni térden állva a rózsafüzér társulat elnöke. Jézus szíve és Mária szíve képek mindig egymás felé kellett, hogy nézzenek. Gőzsy Gáborné felvétele RRM F 15 771
23. Kómód „*sifonér*”, Kutas XIX. század vége, nagygazda családé, fényezett kortefa, rézveretes díszű fogókkal. RRM 78.56.1.1-3. Rajta tálalóedények, felette „*háziáldás*”.
24. Faliszekrény tál- és kendőtartóval. Ecseny XIX. század vége. RRM 3626.
25. Falifogas táltartóval 1868-as évszámmal, virágzóással. Bonnya, Német sorról RRM 72.30.8. Bonnyai asztalos munkája.
26. Falifogas-tál- és kendőtartóval, sarokpad pár, asztal paszitos vékával, bölcső, hazafias kép, schwarzwaldi falióra. Csurgó, Helytörténeti Gyűjtemény kiállítás szobasarka a XX. század elejéről. Gőzsy Gáborné felvétele
27. Egy fából való kistámlás „*kisszék*”, Bódvica (Nagyatád) a XIX. század közepe, paraszti faragás. RRM 73.16.2.
28. Kislány karosszéke „*sarággya*”, Törökkoppány, készítette Szakcsón 1920 körül Bujdosó Mihály. RRM 73.52.1.
29. Keményfából faragott támlásszék. Bódvica (Nagyatád) XIX. század vége. RRM 69.8.7, paraszti munka.



- 30.a.b. Bödő Sándor parasztember maga készítette székei közül kettő, 1920-64 között használta, felvetett ágy előtt tartották, Szenna 73.24.1-2. RRM F 15470, 15 465
31. Rozettás díszű asztalos készítette tölgyfaszék a XIX. század közepéről Csökölyből RRM 4296.
32. Barokkos körvonalú támlásszék MHM 75.6.2 RRM F 15 499.
33. Sárkányfejes, koronás tetejű, metszett hátú szék tölgyfából. Surd RRM 4297. RRM F 15 495
34. a.b. Barokk és copfstílus hatását mutató „*hátasszékek*” a buzsáki tájházból. Buzsáki önkormányzaté. RRM F 16 528-9, 16 534.
35. Feketére festett alapú, virágzott, barna betétes, 1898-as évszámú pad „*klup*” a buzsáki tájházban. RRM F 16 518-20.
36. Csurgói szobarészlet 1962.-ből: sarokpaddal mélyfióku asztallal, sublóttal, faliórával. Mindkét pad mellé sublatot állítottak, az ablakokon „stelázi papír”, a falon naptár, tükör és képek, valamint két petróleumlámpa is a falra van akasztva. Kerecsényi Edit felvétele
37. Idős asszony rengőpadon ülve bibliát olvas 1933. Darány. Gönyey Ébner Sándor EF68 930
38. Rengőpad, „*rengőszék*” Rinyakovácsiból a XIX. század második feléből RRM 78.24.1 RRM F
39. Mélyfióku, gótikus előképeket idéző asztal, XVIII. század vége, Somogytúr RRM 73.26.12. RRM F 15 683.
40. „*Kecskelábi asztal*” fenyőfából, készült a XIX.század végén Szennán. A szőlőhegyben 1970-ig használták. RRM 80.55.1. SZSZNGY. Knézy Judit felvétele.
41. Lakószoba hátulsó fala felvetett ággyal, rengővel, ruhatartó rúddal. SzSZNGY, csökölyi szoba 1840-es évekbeli állapot berendezésével RRM F 16076
42. Német asztalos készítette ágy végének dísz. Szulók, XIX. század közepe. Drávamúzeum.
43. Bölcső 1837-es évszámmal Bonnya, Német sorról. RRM 72.42.1. RRM F 15 692.
44. Kendőtartós polc, Zselickisfalud, paraszti faragás XIX. század második fele RRM 5665. RRM F 15507.
45. Kendőtartós polc, Bonnya, Német sor, 1865-as évszámmal RRM 71.30.8. RRM F 15505.
46. Kendőtartós polc, Bonnya, Német sor, 1898-as évszámmal 71.30.11 RRM F
47. Kanáltartó mestergerendán, XIX. század vége, Kisbajomból áttelepített ház szobája. SzSZNGY
48. Kanáltartó XIX. század vége Csököly RRM 65.
49. Kanáltartó XIX. század vége Kutas RRM 65.26.1
50. Szappantartó, Zamárdi XX. század eleje RRM 73.35. RRM F 16 747
51. „*Járóka*”, 1936-ban készítette Máté József parasztember Szennán RRM 79.44.8
52. Zamárdi, sarokpados első szoba részlete XX. század elejének állapotai alapján, szent sarokkal.
53. Sarokpados szobaberendezés alap és kiterített rajza, XIX. század második fele Zselic és Belső-Somogy déli felének adatai alapján Sási János terve.
54. Viaszmadonna az andocsi búcsújáró helyről XIX. század közepe. Somogyszili katolikus magyar családé RRM 72.50.1.
55. Szántópuszta kétcsaládos cselédszoba 1920-as évek adatai alapján történt berendezése. Knézy Judit felvétele
56. Áttelepített kisbajomi ház kamrája fali polcokkal, diszes ácsolt ládával (RRM 79.42.1), - XX. század elejétől 1979-ig fennállt állapot megrendezésével. Knézy Judit felvétele

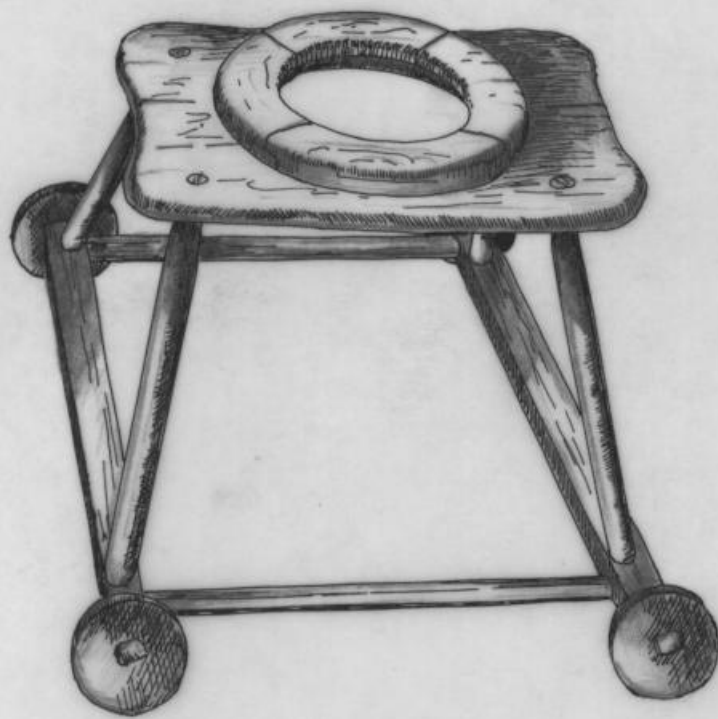


Sárospati Múzeum  
NA-2224-2001  
Képrajzi adomány

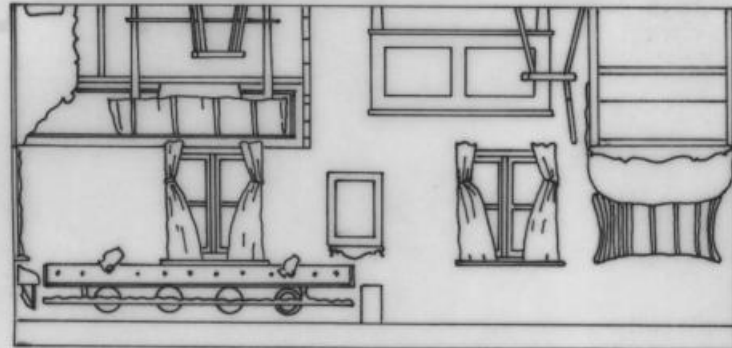
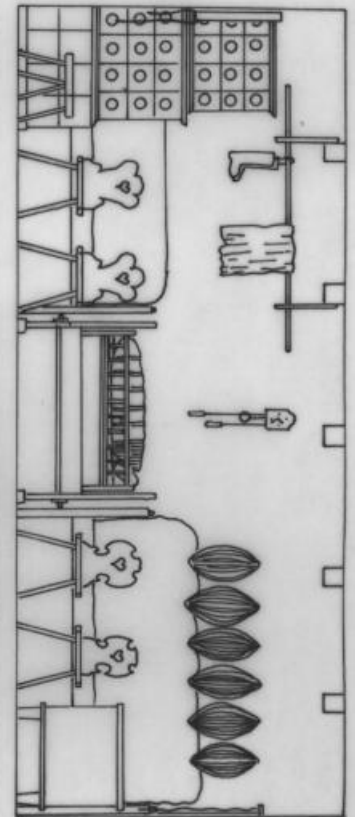
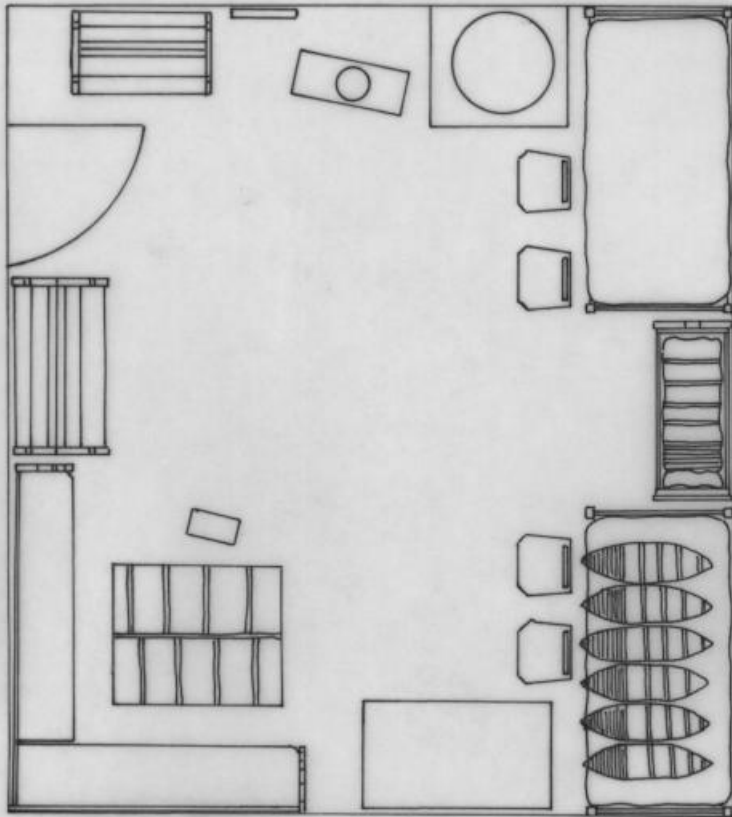
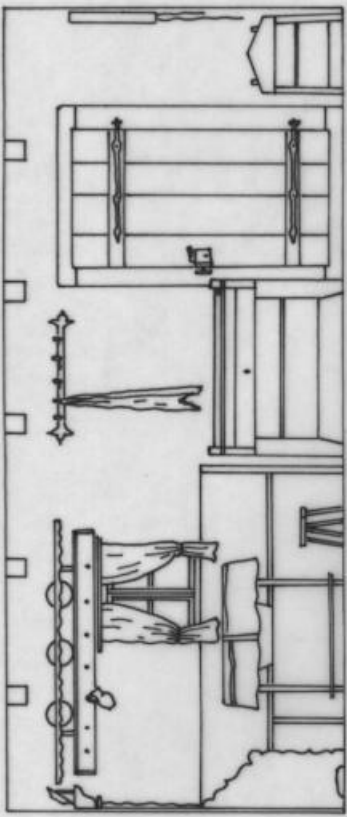
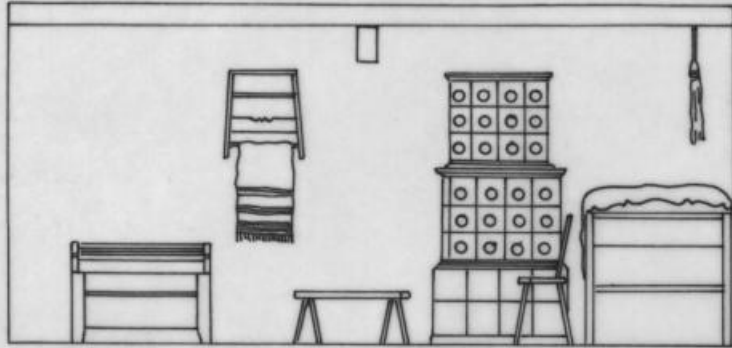


Sárospati Múzeum  
199

Somogyi Múzeum  
MA-2224-2001  
Képzőművészeti Múzeum



1997



23

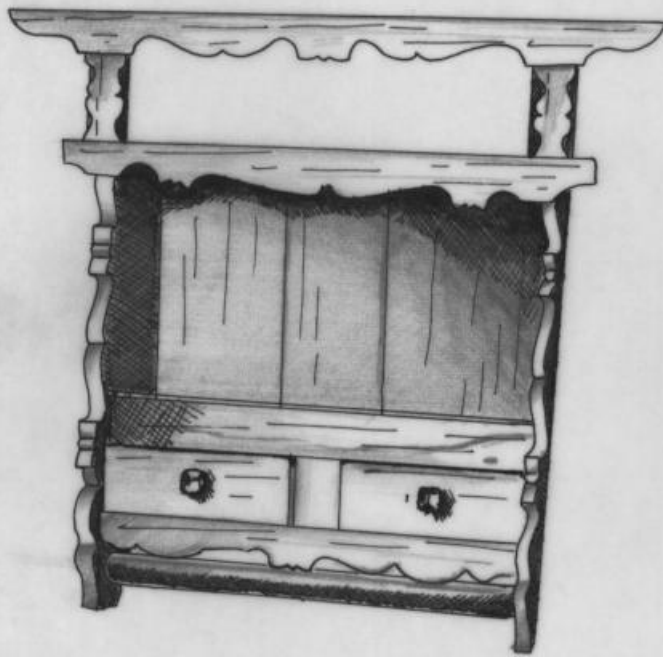
Sansoy Hovet Múzeum  
MA-2224-2001  
Wéprafci adattar



*Hydas L. B. 1999*



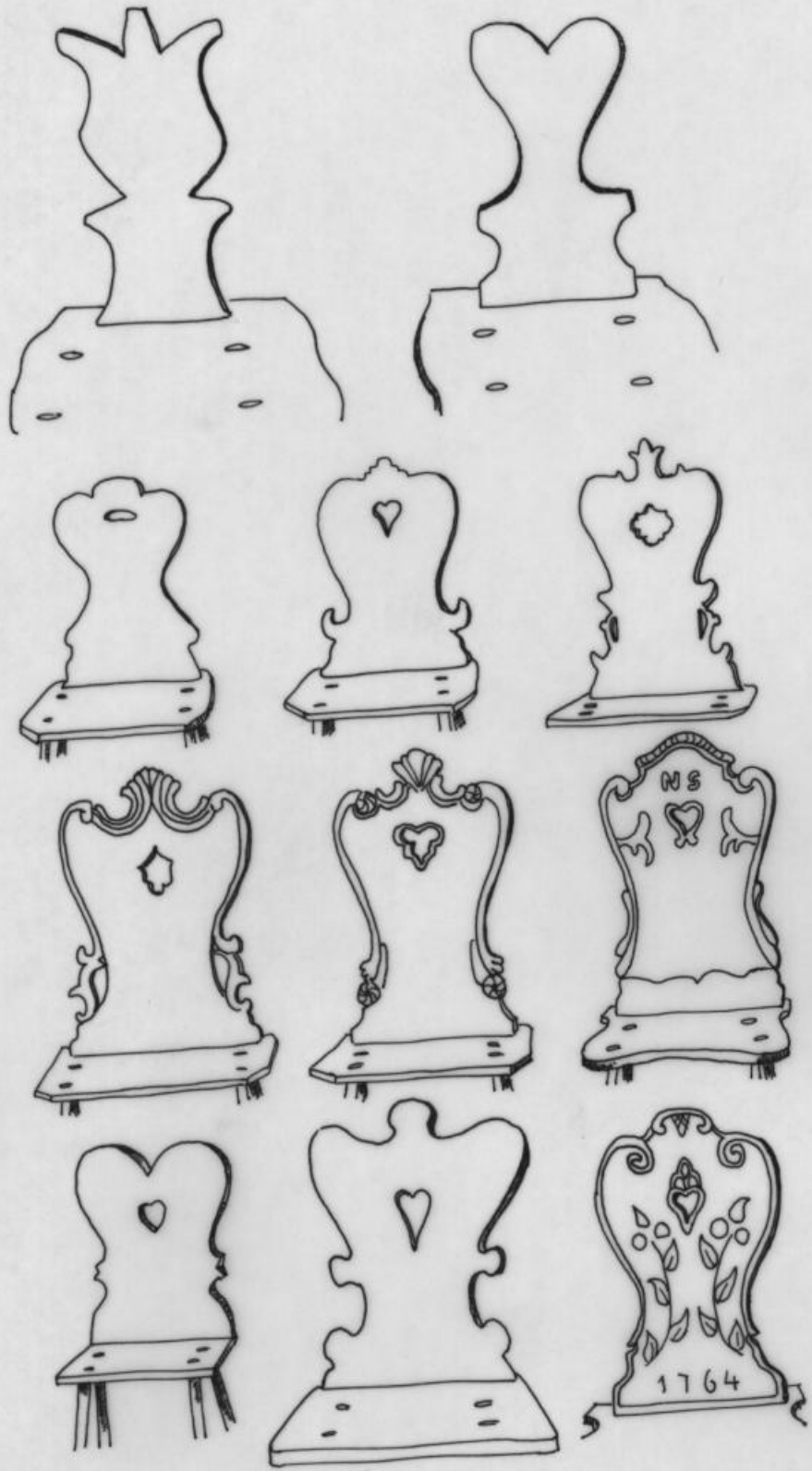
Somogy Megyei Múzeum  
IV. 22. 24. 2001  
Múzeumi adó



Inv. 3626

Székely  
199





Sonyy Hecrof Múzeum  
NA-2.224-2001  
Múzeji adattár



Szék  
199

